

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HERALDISK TIDSSKRIFT

Ernst Verwohlt: Kongelige danske herolder	201
Heraldica varia	230
Rutger Croneborg: Strövtåg bland svensk adlig heraldik under den karolinska tiden fram till Carl XII	234
Heraldisk litteratur siden sidst	246

Bind 3, nr. 25
Marts 1972

SOCIETAS HERALDICA SCANDINAVICA

Kongelige danske herolder

Af Ernst Verwohlt

Heroldvæsenets opståen og udvikling

ORDET *herold* er afledt af det oldfranske *herault* (latin *heraldus*), der egentlig er et germansk låneord, *harjawalda* (Horowalt), med betydningen »den, der har magt over hæren«, hærbefalingsmanden eller hærbefalingsmanden. Det er præcis den samme betydning, der ligger i egennavnet *Harald* (Harold), der er afledt af oldnordisk *herr* = hær og *valdr* = hersker. En anden teori går dog ud på, at ordet muligvis er afledt af det oldtyske »*herren*« i betydningen »melde, tilkalde«.

I almindelig sprogbrug har ordet *herold* to betydninger. På den ene side: udråberen, fyrsternes ukrænkkelige officielle budbringer; på den anden side: riddertidens hofceremonimester og turneringsleder med et så indgående kendskab til ridderskabsforholdene og våbenmærkerne, at hele læren om våbenmærkerne — heraldiken — har hentet sit navn fra denne person.

I ordets første betydning kendes *herolder* helt tilbage til oldtiden. I *Grækenland* foregik forbindelsen mellem de mange småsamfund, hvoraf landet bestod i den ældste tid, for en væsentlig del ved offentlige sendebude, der i de homeriske digte nævnes som embedsmænd af høj anseelse med en betydningsfuld stilling ved kongernes hof.

Iliaden og Odysseen nævner sådanne *herolder*, udråbere og overbringere af budskab i krig og fred. *Hermes* var gudernes *herold* og udstyret med attributter som sådan, fx. den stav, der fra den ældste tid var kendingstegnet for *herolder* og offentlige sendebud.

I *Romerriget* nævnes blandt andet stavbærende *herolder* som *caduceatores*. De brugtes især som sendebud mellem byerne og valgtes ligesom de græske *herolder* blandt de mest fremtrædende familier.

Heroldernes største betydning og udbredelse falder imidlertid sammen med *riddervæsenets blomstringstid*. I den tidlige riddertid lader *herolderne* sig vanskeligt adskille fra *hofsangerne*, og de er formentlig opstået af deres kreds, men først gennem deres ledelse af *turneringerne* og den viden, de herved opsamlede om deltagernes våbenmærker, hævede de sig til en særlig stand.

Turneringerne var riddertidens store attraktioner og samlede deltagere overalt fra Europa. Den lukkede hjelm og den jernklædning, som dækkede turneringsdeltagerne fra hoved til fod, medførte, at de alene kunne kendes fra hinanden ved hjælp af våbenmærkerne på deres skjolde og hestenes skaberaker. For at identificere de mange fremmede deltagere i turneringerne krævedes et indgående kendskab til datidens heraldik samt fyrsternes og adelens

slægtskabsforhold, og herolderne forstod at gøre forretning af denne deres viden. Før turneringerne prøvede de riddersnes ret til at deltage ved det såkaldte *våbenskue*, hvor deltagerne måtte redegøre for deres adkomst til at føre vedkommende adelige våben- og hjelm-mærke (fig. 1). Ved turneringen udråbte herolderne deltagerens navn, når de red ind på rendebanen, idet de samtidig beskrev deres våben og udråbte deres tidligere bedrifter med høj røst. De ledede turneringerne efter nøje regler og udråbte ved deres afslutning sejrherrene. Man kan i denne relation nærmest sammenligne dem med nutidens *sportsspekere*, der på sportspladsen eller i fjernsyn og radio forklarer kampens forløb for tilskuere, seere og lyttere, indtil de endelig kan melde, at holdet med de blå- og hvidstribede bluser eller stalden med de sort/gule farver har sejret.

Den første kendte omtale af en herold findes i et fransk digt skrevet ca. 1170 af Christian de Troyes omhandlende ridderen Lancelots bedrifter¹).

Lancelot var en af de berømteste af ridderne om det Runde Bord. Digtet fortæller, at han er blevet løsladt fra fangenskab for at deltage i en turnering, ligger på en seng i en ussel kro og har hængt sit skjold op på døren. Han opsøges af en herold, der ser skjoldet, men imod forventning ikke er i stand til at identificere det. Man kan ikke bestride det triste ved, at første gang en heraldiker omtales i verdenshistorien udmærker han sig ved ikke at kunne identificere et skjold! Men det fremgår tydeligt af omtalen, at det ellers betragtedes som en selvfølge, at han kunne.

Der er imidlertid et spring fra den sociale position, herolderne indtog som ledere af turneringer, og til den, de senere hævdede sig til. Baggrunden må

søges dels i heroldernes nærmere tilknytning til kongernes og fyrsternes hof som disses budbringere og forhandlere, dels i deres militære funktioner i krig.

Som kongernes og fyrsternes *budbringere* sendtes de i deres pragtfulde våbendragter udsmykket med deres herres våben fra rige til rige beskyttet af den diplomatiske immunitet, ligesom de ofte repræsenterede deres herre ved højtidelige lejligheder som fx. bryllupper i udenlandske fyrstehuse. Ved disse lejligheder overværede de turneringer og opnåede herigennem kendskab til fremmede landes heraldik.

Dette kendskab gjorde dem tillige nærmest uundværlige i krig. Ligesom man i dag på *krigsskibe* har specialister, der så snart et andet krigsskib dukker op i horisonten på grundlag af dets silhuet og farver kan afgøre dets nationalitet, klasse og armering, var herolden en nødvendighed i en tidsalder, hvor krigeren helt var dækket af rustning og hjelm og alene kunne kendes på våbenmærket. Paul Adam nævner, at en herold deltog i slaget ved Drincourt 1173, og en samtidig beretning omtaler, hvorledes herolderne før slaget ved Navas de Toloso den 16. juli 1212 gik rundt om natten og vækkede de sovende soldater. — Efter kampen identificerede herolderne døde og fanger, og ligesom ved turneringerne udråbte de på slagmarken sejrherren. Denne heroldernes militære funktion vedvarede helt op til slutningen af 1300-tallet. Da Albert af Bayern i 1396 rykkede ind i Frisland var han således ledsaget af ikke færre end 21 herolder!

Til brug ved deres funktioner i krig og fred var det nødvendigt for herolderne at skabe bestemte regler for beskrivelsen af et våben, *blasoneringen*. Ordet stammer formentlig fra »blasen« — nemlig blæse, fordi der blev blæst i

1. Hertugen af Bourbon udpeger modstandere i en turnering på grundlag af våben-skjoldene. Bemærk herolden med heroldsstav til venstre. Tegning i René d'Anjous håndbog i turneringens kunst. Manuskript fra omkring 1460. Paris, Bibliothèque Nationale.

horn, før herolderne udråbte våbnerne. Det er typisk, at Frankrig — våben-kunstens klassiske land — der fostrede de første herolder, ejer en heraldisk terminologi, der i klarhed og præcision er uovertruffen, og at fransk stadig er det internationale heraldiske sprog.

I løbet af 1300-tallet var heroldernes position i Vesteuropa grundfæstet. De dannede en egentlig hierarkisk opbygget stand med inddeling i *våbenkonger*, *herolder* og *persevanter*.

I Frankrig²⁾ udvikledes heroldvæsenet især under Filip August, og et egentligt heroldskollegium blev dan-

net under Karl VI i 1407. Hver provins havde sin »våbenkonge« (roi d'armes), under hvem et antal herolder stod; under disse stod deres medhjælpere persevanterne (poursuivants). Kun mænd af byrd antoges til tjenesten som persevanter, fra hvilken de først efter syv års læretid kunne stige højere. Når en ny persevant optoges i laget, skete det med stor højtidelighed, og lærlingen måtte aflægge tavshedsløfte. I løbet af læretiden lærte han mundtligt kunsten at blasonere, at sammensætte våben og at tegne dem. Han måtte endvidere på det nøjeste kende alle adelige slægters våbenmær-

2. Den første Garter King of Arms, William Bruges, udnævnt 1420. Tegning i samtidigt manuskript i Oxford.

ker og genealogi såvel som slægternes rettigheder og besiddelser.

I England³⁾ har vi allerede i 1360 tilløb til et heroldskollegium, der imidlertid først får sin egentlige organisation i 1420 i *College of Arms* (fig. 2). Gennem de *visitationer* de engelske herolder i årene 1530-1686 foretog i England dannedes grundlaget for den registrering af våben, der er særegen for engelsk heraldik.

I Tyskland⁴⁾ nævnes herolder første gang 1367 — det vil sige, som jeg siden skal omtale, senere end i Danmark — selv om Seyler kommer til den konklusion, at de langt tidligere nævnte »garzune« eller »Wappenknaben« har fungeret som herolder.

Herolderne havde alle særlige embedsnavne. Frankrigs øverste herold førte navnet *Montjoie*, Tysklands *Römreich*, Englands *Garter*, Skotlands *Lyon* og Irlands *Ulster*. Nogle heroldnavne var taget efter deres hersers *våben*: »Rouge-croix« — »Rouge-dragon« — »Blanc lévrier«, andre efter

en af hans besiddelser: »Norfolk« — »Richmond« — »Berry« — »Navarre« — »Danmark«, eller den *orden*, han evt. var overhoved for: »Toison d'Or« (den gyldne Vlies).

Herolderne havde en særlig dragt, så at de var let kendelige. — *Våbenkjolen* (Cotte d'armes, Wapenrock, tabard) var fælles for dem alle. Den lignede nærmest en messesærk og havde fyrstens eller hans ordens våben broderet på for- og bagsiden. *Baggrundsfarverne* var forskellige for hvert land: de franske var blå, de tyske kejserlige sorte, de engelske hvide, de danske røde. Da herolderne stod i så høj anseelse, at håndgribeligheder mod dem straffedes på livet, turde den for dem autoriserede våbenkjole ikke bæres af andre. Det blev derfor stemplet som en stor taktløshed, da Ludvig VI engang sendte en simpel tjener, forklædt som våbenkonge, til Edward IV af England. Alle herolder bar den lange, kronede, sølv- eller guld-heroldstav, og våbenkongen havde endog ret til at bære en særlig krone og scepter.

Med indførelsen af faste legationer samt opfindelsen af bogtrykkerkunsten, der populariserede heroldernes kundskaber, begyndte heroldernes autoritet og anseelse at synke. I løbet af 1600-tallet gled herolderne ved de fleste hoffer over til kun at være pyntefigurer, ceremonimestre og offentlige udråbere. I Frankrig overlevede heroldorganisationen til 1830, i Danmark til enevældens ophør i 1849. I dag kendes heroldorganisationer stammende fra middelalderen kun i England, Skotland, Irland og Spanien.

I England er heroldskollegiet (*College of Arms*) nu organiseret under »The Earl Marshal«, der er en arvelig stilling, i tre våbenkonger (Garter King of Arms, Clarenceux King of Arms, Norroy King of Arms), seks he-

rolder (Windsor, Chester, Richmond, Somerset, York og Lancaster) samt fire persevanter (Rouge-Croix, Blue-Mantle, Rouge-Dragon og Portcullis). — I Skotland assisteres våbenkongen — Lord Lyon — af tre herolder og tre persevanter. — I Irland har Ulster King of Arms to herolder og to persevanter til sin assistance.

☆

Heroldvæsenet i Danmark

En gennemgang af de danske herolders historie falder naturligt i *fire afsnit*: Tiden *indtil 1448*; tiden *1448-1536* (fra Christian I til reformationen); tiden *1536-1660* (fra reformationen til cenevældens indførelse); og tiden *1660-1849* (cenevælden).

Tiden indtil 1448

I en artikel om »Valdemar Atterdags og Erik af Pommerens Herolder« i Heraldisk Tidsskrifts første nummer (1960, side 27-36) har jeg indgående behandlet dette tidsrum, og jeg skal derfor alene trække visse hovedlinier op.

I forbindelse med turneringer omtales unavngivne danske herolder allerede under *Erik Menved* (1286-1319). De nordtyske krøniker fra slutningen af 1300-tallet beretter om herolder, der under Erik Menveds pragtfulde turneringer for de nordtyske fyrster uden for *Rostock* i sommeren 1311 optrådte som kampdommere⁵).

Mecklenburg-krøniken beretter således i oversættelse: »Turneringsdeltagerne var uigenkendelige, da deres ansigter var dækket af hjelme, og de kunne kun genkendes på deres skjolde og hjelmtegn. Sejrherrerne blev ud-

råbt (af herolderne) efter deres våben, og det blev bemærket, hvori deres helledåd bestod. Kampdommerne optegnede, hvem der gjorde sig mest fortjent. Ved tallet om aftenen blev der danset efter den orden, som herolderne råbte ridderne op, idet de samtidig udråbte deres våben. De havde herved fortegnelsen om forholdene ved turneringen foran sig.«

Den første *afbildning* af en nordisk herold findes i *Bellenville-armorialen* (dateret ca. 1390), der befinder sig i Nationalbiblioteket i Paris⁶). Våbenbogen indeholder en fortegnelse over deltagerne i den turnering, som den svenske kong Albrecht af Mecklenborg afholdt i Wismar i foråret 1386. Den beretter, at turneringen blev ledet af en herold, der var iklædt en våbenkjole »d'azure à trois couronnes d'or«, og denne herold er tegnet i våbenbogen med en tabard prydet med trekronervåbenet (fig. 3).

Den første *navngivne* danske herold er Kong Valdemar Atterdags herold *Gerhard Grundis*, der i et brev af 15. juni 1363 betegner sig som »kongen af Danmarks herold« og samtidig kvitterer for løsepenge for en fange fra Lübeck, som han havde taget i kampene om Helsingborg 1362, hvor kong Valdemar slog en lübsk flåde⁷). Vi har således her et bevis for danske herolders deltagelse i krig.

Gerhard Grundis var bosat i København og havde kong Valdemars bevågenhed. Han omtales i Roskildebispens jordebog, hvor der i 1377 blandt de Roskildebispens tilhørende jorder i København nævnes »den grund, som kongen har tilstået Grundis«⁸). Gerhard Grundis har også været anvendt af kongen som sendebud. Den franske historieskriver Froissart (1337-1404) beretter, at han den 15. april 1366 var i Brüssel og dér mødte Valdemar

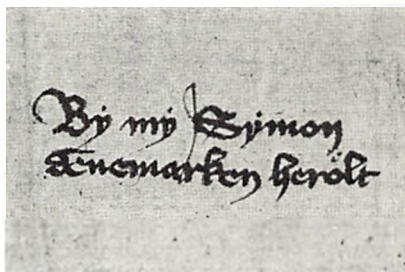
3. Svensk herold med trekroner-våbenet på tabarden. Bellenville-armorialen. Manuskript fra omkring 1390. Paris, Bibliothèque Nationale.

Atterdags herold, der var kommet til stede ved en turnering, som hertuginde af Brabant afholdt⁹).

Ud over en omtale af en dansk herolds anvendelse som sendebud til pave Gregorius i Avignon 1355 — medbringende som gave nogle gangere, en falk og kongens sekret¹⁰) — tier kilderne indtil et spændende brev, som det er lykkedes mig at finde i stadsarkivet i Gdansk¹¹). I dette brev, skrevet fra København den 29. marts 1423, anmoder Erik af Pommerns herold *Simon Hendel*, der i brevet kalder sig *heroult van dren koninghriken*, borgmestre og råd i Danzig om, at overbringeren af brevet, hans broder Kristian, må blive optaget i Helligåndshospitalet i Danzig tilligemed sin hustru (fig. 4). Dette dokument er det eneste vidnesbyrd, vi har om Erik af Pommerns rigsherold, og samtidig det ældste kendte bevarede dokument fra en nordisk herolds hånd.

I min tidligere nævnte artikel i *Heraldisk Tidsskrift* har jeg søgt at påvise, at denne herolds virke synes at

ligge bag de ældste danske *våbenbrev*, der fra ca. 1420 tildeler den pågældende et våben med skjold og hjelm, i de fleste tilfælde ved at lade adelsdiplomet ledsage af en våbentegning i farver. En foreløbig stikprøvevis gennemgang af de i Rigsarkivet i København bevarede ca. 100 adels- og våbenbrev — heraf hovedparten i tiden fra Erik af Pommern indtil reformationen — synes at vise, at tegnestilen er ændret samtidig med antagelsen af nye

4. Erik af Pommerns rigsherold Simon Hendels underskrift på brev af 29. marts 1423 til borgmestre og råd i Danzig. Stadsarkivet i Gdansk.

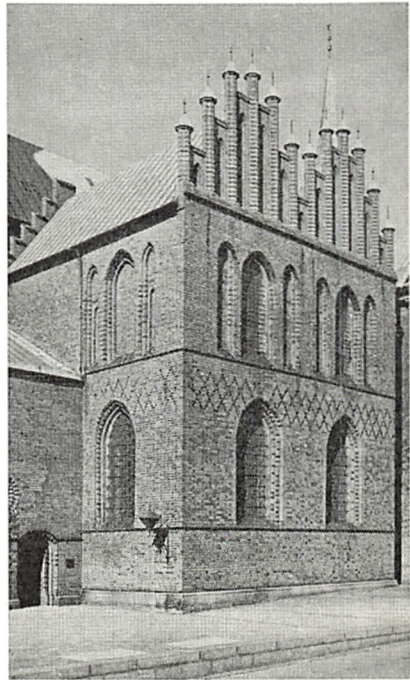
herolder, og at dette heraldisk meget smukke arbejde sølgelig har været lagt i hænderne på heroldsorganisationen. Denne interessante problemkreds kunne nok kræve en selvstændig nærmere undersøgelse, især af en heraldisk kunstner.

Tiden 1448–1536

Under *Christian I* og de følgende danske unionskonger skabtes efter udenlandsk mønster og formentlig i forbindelse med stiftelsen af Elefant-ridderordenen en egentlig dansk *heroldsorganisation* omfattende våbenkonger, herolder og persevanter.

Som tysk fyrste var *Christian I* ikke ukendt med riddervæsenet og dets omgangsformer. Han elskede sit liv igennem ridderlige ceremonier med religiøs alvor – og sin religion med en alvorlig ridderlighed. Blandt Europas herskere var det på denne tid almindeligt at oprette *ridderlige broderskaber*, hvortil var knyttet herolder. De engelske konger havde deres *Hosebåndsorden*, de burgundiske hertuger den *Gyldne Vlies*. I Danmark havde allerede *Erik af Pommern* haft et »sel-skab«, og også *Christian I* oprettede et broderskab, der knyttedes til det i 1459 grundlagte og 1464 indviede Hellig Tre Kongers kapel ved Roskilde Domkirke (fig. 5). Den til broderskabet knyttede *Elefantorden*, hvis første ordenstegn »var gjort udi lignelse efter elefanten og et spejl nedenunder udi lignelse med en blodig tornekrone og tre blodige nagler«, vides første gang uddelt i 1457¹²⁾.

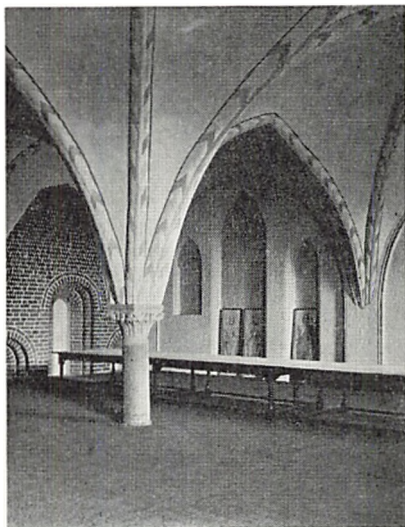
Hellig Tre Kongers Kapel fik en dobbelt funktion, idet underetagen blev gravsted for *Christian I* og hans dronning *Dorothea* og deres efterkommere, medens overetagen skulle være riddersal for ridderordenen (fig. 6).

5. Hellig Tre Kongers Kapel, Roskilde Domkirke, set fra sydvest. Foto Nationalmuseet.

I fundatsen for broderskabet, der under kongens besøg i Rom 1474 fik pavelig stadfæstelse, indskræpes blandt andet pligten til at testamentere kappellet »den ordenskæde, kongen har givet ham, samt 5 rhinske guldfloriner og sit *våbenskjold* med sit navns underskrift«. Der er derfor al mulig grund til at antage, at de *våbenskjolde*, der tilgik Hellig Tre Kongers kapel, blev ophængt på væggene i riddersalen. Hvert skjold var formentlig forneden forsynet med sin afdøde ejers navn, der skulle minde de levende brødre om, at der skulle bedes for de afdødes sjæle.

I tilslutning til denne orden udbyggede kongen en organisation af herol-

6. Hellig Tre Kongers Kapel, øvre stokværk. Ridderisal for Elefantordenen indtil reformationen. Foto Nationalmuseet.

der. Efter udenlandsk skik fik de tilnavne efter dele af hans rige. Det er lykkedes mig at rekonstruere denne unionsheroldsorganisation til at omfatte to våbenkonger med tilnavnene »Danmark« og »Norge«, tre herolde med tilnavnene »Sverige«, »Jylland« og »Sjælland«, samt tre persevanter, med tilnavnene »Sjælland«, »Jylland« og »Lolland«. Disse herolders tilknytning til ordenen fremgår endvidere af, at flere af dem havde bopæl i Roskilde, og at to danske herolde ligger begravet i Roskildes Domkirke.

Våbenkongerne og heroldeerne bar vedkommende landsdels våben på brystet og ryggen af deres våbenkjortel, medens persevanten bar det på sine ærmer. Landsdelenes våben var, for Sjælland: i guld tre blå løver, for Jylland: i guld en blå kronet løve over ni røde hjerter, for Lolland: i rødt en guld-lindorm.

Våbenkongen Danmark

I det engelske *College of Arms* opbevares dokumenter fra 1453, 1454, 1456 og 1467, der oplyser, at den engelske kong Henrik VI har udbetalt sold til *våbenkongen Danmark*, som havde overbragt ham budskaber fra den danske kong Christian I. Han omtales som »Denmark herault of arms unto the King of Denmark« eller »Denmark heraldo regis in Denmark«¹³. Den samme unavngivne herold var 1468 til stede ved den engelske turnering mellem Bastard af Burgund og Lord Scales¹⁴.

Disse brevvekslinger mellem den danske og den engelske konge, som våbenkongen har medvirket til, har formentlig relation til engelske skibes sejlads gennem de danske farvande. Christian I havde i disse år ofte forhandlinger med England om sejladsen på Bergen og Island samt om håndhævelse af sundtolden, selv om det aldrig lykkedes ham at få sejladsforbudet helt anerkendt¹⁵.

Persevant Lolland

Et interessant dokument, der kaster lys over Danmarks forsøg på at deltage i de store *opdagelsesrejser* i sidste halvdel af 1400-tallet, er bevaret i det danske rigsarkiv i et brev af 11. juli 1461 fra kong Alfonso V af Portugal til Christian I, der berømmer dennes *persevant Lolland* (»Loland perseunt serenitatis vestre«)¹⁶. Kong Alfonso fortæller om, at »din udmærkede persevant ved mit hof har fortalt os om forholdene i dit kongedømme så fuldstændigt, at det næsten forekommer os, at vi har set det med vore egne øjne«. Kongen beretter endvidere om, at persevant Lolland i portugisernes kampe ved Alkazar den 16. oktober 1458 mod tyrkerne havde udvist så

stor tapperhed og mod under slaget, at kongen har udnævnt ham til ridder, hvorfor han anmoder Christian I om, at han vil »vise ham sin gunst og nåde i alt angående hans forfremmelse, ære og fremgang«.

Persevant Lolland er sendt til Portugal efter udtrykkelig anmodning herom fra det portugisiske hof, formentlig fra Henrik Søfareren, der i sit ønske om at finde en nordlig vej til Indien har villet benytte sig af nordboernes erfaringer fra tidligere rejser på Island og Grønland.

College of Arms¹⁷⁾ beretter, at en dansk herold passerede England i 1457 på rejse fra Portugal. Om der her er tale om persevant Lolland eller en anden dansk herold er uvist, men den diplomatiske forbindelse med Portugal fremgår tydeligt heraf.

Formentlig som resultat af forhandlingerne med Portugal sendes i 1472 en ekspedition vestover. Portugisiske historikere beretter, at den blev ledet af Christian I's to søhner Pinink og Pothorst samt Johannes Skolp; endvidere deltog to portugisiske adelsmænd. Ekspeditionen satte først kursen mod *Grønland*, men nåede senere til Newfoundland. Den har således opdaget *Amerika* tyve år før Columbus¹⁸⁾!

Herolden Sjælland

Danmarks interesser i den indre Østersø og heroldernes funktion som budbringere fra hof til hof afspejler sig i et brev fra 1462, hvori Christian I anmoder kong Jørgen (Jiri) af Böhmen om inden påske at svare på hans tidligere undsigelsesbrev »med denne *Herold Seland*«¹⁹⁾. Christian I havde kastet sig ind i den strid, som højesteren for den Tyske Orden førte mod sine byer, der fandt støtte hos kong Casimir af Polen.

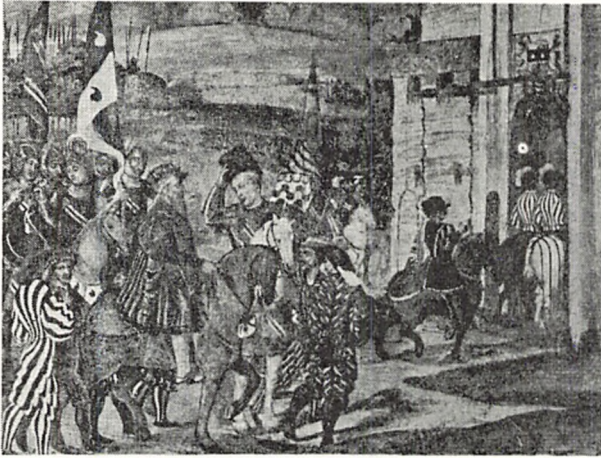
Persevant Christian Sjælland

Christian I omtaler i et brev af 2. februar 1464 om et nyligt påbegyndt gilde i København »vor elskelige persefant Christiern Sieland«²⁰⁾.

Denne persevant, hvis fulde navn var Christofforo Bollato, ledsagede kongen på hans store rejse til Rom 1474. Undervejs udfoldede kongen, der var ledsaget af et følge på 150 mand og 200 heste, en vældig diplomatisk aktivitet, hvorunder persevant Sjælland ustandselig var på rejse til og fra det ene fyrstehof efter det andet. Kongen sendte med sin herold bud til kejseren, kurfyrsten af Brandenburg og hertugen af Milano, han forhandler om sine egne og de fremmede staters anliggender, om toget mod tyrkerne, etc.²¹⁾.

Som et enkelt eksempel skal nævnes, at persevant Sjælland fra Milano blev sendt til kong Ludvig XI af Frankrig med henblik på et ægteskab mellem den danske tronfølger og en fransk prinsesse. Af persevantens beretning, dateret den 10. april 1474 fra Senlis, hvor kong Ludvig opholdt sig, fremgår det, at det tillige var pålagt herolden at føle sig for, om den franske konge ville blive misfornøjet over, at Christian I havde tildelt hertugen af Milano sit »halsbånd og orden« (Elefantridderordenen, som kongen selv bar under hele sin Romrejse). Persevantens indberetter, at kong Ludvig intet havde herimod, »såsom han selv havde den«²²⁾!

Kongen aflagde under sin rejse et besøg på slottet *Malpaga* hos den venetianske generallissimus Colleoni (der førte tre testikler i sit våben!). Colleoni modtog den danske konge med stor festivitas og forlystede ham med »gæstebud, turnering og jagt«, hvilket siden blev fremstillet i en ræk-

7. Christian I's indtog på slottet Malpaga 1474. Udsnit fra samtidig freske på slottet.

ke freskomalerier, der endnu findes på slottet. På et af disse ser man indtoget på slottet; forrest i processionen ses persevant Sjælland ridende over vindbroen. Han bærer sit våben for Sjælland (de tre blå løver) på ærmet (fig. 7).

I Rom blev kongen modtaget af paven. Han opnåede stadfæstelse af sin orden samt af, at der blev oprettet et universitet i København. Af pavens hånd modtog han ordenen den Gyldne Rose, som han efter hjemkomsten overgav til Hellig Tre Kongers Kapellet i Roskilde. Overrækkelsen af ordenen er gengivet i en freske i hospitalet i S. Spirito (fig. 8).

Våbenkongen Danmark, mester David Kock

Udenrigstjenesten gennem herolder, som vi har set spire frem i Christian I's tid, blev væsentlig udbygget i kong Hans' og Christian II's regeringstid.

I *College of Arms* i London opbevares dokumenter, der bekræfter, at den engelske kong Henrik VII formentlig i forbindelse med fredsfor-

handlingerne efter kaperkrigen mod England i 1490, 1491, 1492 og 1493 har udbetalt sold til de danske *persevanter Hans Frolegh* og *Johannes Broke* samt til *våbenkongen Danmark*, der havde overbragt budskaber fra kong Hans²³.

I denne våbenkonge Danmark møder vi for første gang den vel mest berømte af alle danske herolder, *mester David Kock*.

Han var skotte af fødsel og var før han blev dansk herold ansat i den engelske kong Henrik VII's tjeneste²⁴. Han var uden tvivl ligesom flere andre skotter kommet til Danmark ved den nærmere forbindelse, som indtrådte mellem Danmark og Skotland ved Jacob III's giftermål med Christian I's datter Margrethe.

David Kock blev både af kong Hans, der belønnede hans tro tjeneste med forlening af Skt. Jørgens hospital uden for Visby²⁵, og af Christian II brugt som sendebud, især til *Rusland*, hvor han var velkendt. Næsten uden afbrydelse rejste han fra 1496 til 1527 som kongelig herold frem og tilbage mellem Danmark og

8. Christian I modtager den gyldne rose af Paven. Herolden i følget bærer det danske rigsvåben. Freske i S. Spirito, Rom.

Rusland, England, Skotland, Frankrig og Polen. Om disse rejser er bevarret mange brevvekslinger, der som baggrund havde, at kong Hans gennem et forbund med storfyrsten af Moskva *Ivan Vasiljevitsj* ønskede at lægge pres på svenskerne for at tvinge dem til at antage unionen.

I 1497 får han ved en sendelse til storfyrsten udleveret svenske krigsfanger²⁶). I 1506 indgår han på Danmarks vegne forbund med Rusland og sendes samme år til Rusland for at forhandle mundtlig med storfyrsten blandt andet om svenskernes oprør²⁷). Når man betænker rejsestrabadserne på denne tid, er det en imponerende præstation på eet år at være på rejse to gange fra Danmark til Rusland og retur.

1513 er David Kock påny i Rusland for at forny forbundet²⁸). Det mislykkes, men efter at være vendt tilbage, bliver han samme år sendt af sted, og i juni 1514 kommer han tilbage til København med et russisk gesandt-

skab, med hvem Christian II fornyede det gamle forbund med Danmark. Der er i det danske rigsarkiv bevaret et brev fra herolden til kongen, skrevet den 22. maj 1513, i hvilket han meddeler, at han er vel kommet over til Rusland (fig. 9)²⁹).

Disse rejser i kongens tjeneste gjorde ham ikke særlig populær hos svenskerne og Hansestæderne. Hans rejser var så hyppige, at svenskerne holdt udgik med dem og – som Allen si-

armærk Rex Armerorum
 Ditt oggve Grand van florans
 Dava og tvæve Jæve etc

9. David Kocks underskrift på brev af 22. maj 1513 til Christian II: »Danmark Rex Armorum – Alls (= alias) Mysyr Daud van Koran Iwer getrwe Dener«.

ger — »betragtede hans komme med de samme følelser, hvormed sømanden ser den fugl, som bebuder uvejr, flyve omkring skibet«. Iblandt de anker, som svenskerne i året 1510 fremførte mod den danske konge var også den: »Han har sin herold Mester David årligen liggendes hos Grotfyrsten udi Rusland, stemplendes alt ondt ind på dette fattige rige og krigsdommen, så at vi vide os ingenstund fri for de afskårne russere«³⁰).

Da han i 1502 blev sendt til Rusland for at mægle mellem storfyrsten af Moskva og den tyske orden i Liffland bemærker stormesteren i Liffland i en skrivelse til stormesteren i Preussen, at omend man kunne antage, at kong Hans var gunstig stemt for Liffland, så kunne man dog ikke tro hans sendebud mester David, »da vi kjende ham«³¹). Ikke noget dårligt vidnesbyrd om en diplomat!

Mester David Kock benyttedes til lige ofte som sendebud til England, Skotland, Frankrig og Polen³²). I British Museum er det ved hjælp af en nutidig engelsk herold, Garter King of Arms, Sir Anthony Wagner lykkedes at finde en ganske interessant beretning om våbenkongen *Danmarks rejse i Frankrig*³³). I brevet, der er skrevet den 25. februar 1510 fra byen Tournay af Sir Richard Jernegan til den engelske konge Henrik VIII, beskriver brevsriveren sit møde med den danske våbenkonge, der omtales som »Master David Cokron King af harolds with ye king of Denmark«. Sir Richard er synlig imponeret af den danske herold og beskriver, at herolden, der var ledsaget af to skotske adelsmænd og to persevanter, efter at være indlogeret på et gæstgiversted i Antwerpen, lod sig iføre en rig klædning af guld med det danske våben påsyet. I denne pragtfulde dragt opsøgte han

borgmesteren i Antwerpen og meddelte, at han på vej fra Danmark havde mistet sine heste, og at hans ledsagere var blevet plyndret for deres penge, hvorfor han bad om byens hjælp til at få nye heste udleveret. Han beretter, at herolden, efter at være draget videre i en flot vogn, forspændt med otte heste, havde afleveret et brev til Lady Margaret fra kongen af Danmark om, at dronningen var med barn. Våbenkongen var på vej til Paris med et brev til den franske konge, som brevsriveren omtaler som værende af stor hemmelighed og betydning.

Det er som at genopleve sin barndoms »De tre musketerer«, når man fortsætter læsningen af brevet. Englænderne beslutter at frarøve den danske herold brevene til den franske konge. To mil fra Cambry overfalder de hans vogn i en skov; der opstår kamp, men een af heroldens mænd undslipper. Herolden og hans følge bliver ført til Tournai, hvor man bliver klar over, at en persevant var undsluppet med det vigtige budskab til den franske konge. Englænderne behandler nu mester David særdeles ærbødigt og undskylder sig med, at de alene ville opsnappe de skotter, der var i hans følge, da de frygtede, at de havde vigtige meddelelser med, der kunne skade Henrik VIII. De beværter den danske herold på det prægtigste, og han betror dem, at han ikke havde noget budskab med til den franske konge, der havde betydning for den engelske. Der er nok gået nogle bægre ned, før de kom så langt. De beretter, at mester David har været tre eller fire år i kong Henrik VII's tjeneste, og at de har fået ud af ham, at han efter at have været hos den franske konge sammen med hertugen af Albany skal rejse til Skotland. Bre-

vet slutter karakteristisk: »Han gemmer på mange flere hemmeligheder denne danske våbenkongel«.

At mester Davids hverv i Skotland blev udført, har vi et smukt bevis for, idet dronning Margrethe af Skotland i et brev af 11. juli 1510 meddeler kong Hans, at hans våbenkonge (»nobis gratissimas suos armorum rex«) har overbragt hende et brev fra ham, og at hun har mindet sin mand, kong Jacob IV, om de danske anliggender, skønt han ikke behøver en sådan påmindelse³⁴).

Mester David blev sin Christian II tro, da denne måtte gå i landflygtighed 1523³⁵). Skønt en gammel mand fulgte han kongen og besørgede hans ærinde i Skotland og England under sendelser i årene 1523, 1524 og 1525.

I forsommeren 1527 tænkte Christian II på endnu en gang at sende ham til Rusland for at udvirke Søren Norbys løsladelse af det fangenskab, hvori storfyrsten holdt ham. Kongen erhvervede i den hensigt kreditiv og pas for David Herold af 19. maj og 15. juni 1527 hos kong Ferdinand, i hvis navn han ønskede, herolden skulle rejse³⁶). Der blev imidlertid ikke noget af denne rejse, da mester David, hos hvem alderdommens skrøbeligheder nu stærkt begyndte at melde sig, endnu den 20. juli 1527 opholdt sig i Nederlandene og ikke havde lyst til at færdes så langt.

Hans Mikkelsen skrev også ikke længe efter til kongen, at mester David ikke længer duede til herold, da »alderdommen ganger fast uti barndommen met hannom«. Da han alligevel i september 1527 begav sig til kongen, som den gang opholdt sig i Tyskland, indlagde Johan Weze et godt ord for ham og bad kongen tage vel imod ham og ikke lade ham savne god pleje. Han var endnu i august

1528 i Tyskland. Men i et brev fra kongen 1529 omtales han som død. Kongen ytrer ved den lejlighed: »Hand haffuer tiennt först wor kiære her fader, siden oss trooligen oc well«³⁷).

Herolden Sverige

I et brev af januar 1504 til kong Hans omtaler ærkebiskop Birger Gunnersøn af Lund kongens herold »Sverige«, og samme herold drog i juni 1505 tre dage i træk rundt i *Kalmar* og stillede sig op på gadehjørner og torve og forkyndte til fløjters og basuners lyd, at den afdøde rigsforstander Steen Stures arvinger, den nuværende rigsforstander Svante Sture tilligemed en del navngivne svenske rigsråder, som virksomt havde understøttet Sturjerne, skulle møde for det dansk-norske rigsråds domstol for at svare til kong Hanses klage mod dem, at de med urette forholdt ham Sveriges rige og havde gjort sig skyldige i oprør og majestætsforbrydelse, eller fremsføre deres indsigelser, om de havde nogen³⁸).

Fra herolden Sverige er endvidere bevaret en »diplomatindberetning« til kong Hans, idet *Bengt Svenske* i et brev fra Vesterås den 21. april 1510 meddeler kongen forskellige efterretninger fra Sverige. Angående Lybeckerne udtaler han frygt for, at hr. Svante Nilsson m. fl. ikke vil holde freden i København af 17. august 1509 og ikke betale de aftalte penge. Han skriver, at det hedder, at Lybeckerne har brændt alle Smålandene og beretter om misstemningen i Sverige mod hr. Svante³⁹).

Våbenkongen Norge

I disse år optræder endvidere som dansk herold en *våbenkonge Norge*.

Ærkehertuginde Margrethe af Østrog (statholderinde i Nederlandene) meddeler i et brev fra Brüssel af 23. juni 1508 kong Hans som svar på de af dennes våbenkonge, herold Norge, forebragte hverv (»den eirbaeren Noreveghen, ir liefden herolt, coninck der wapen und raid«), at hun er villig til at hjælpe Hamburgerne til deres tilgodehavender hos de hollandske stæder, samt at hun i anledning af den af herolden hemmeligt forebragte artikel om besejlingen vil forhandle med de hollandske stæder⁴⁰).

I Rigsarkivet opbevares i original instruks af 16. juni 1515 fra hertug John af Albany for kong Hans's herold Norge⁴¹).

Våbenkongen Norge har utvivlsomt ført det norske våben på sin tabard. Som vi senere skal se, var det fast praksis i slutningen af 1500-tallet, at der i processioner deltog to herolder, hvoraf den ene førte det danske våben, den anden det norske på sin tabard.

Da Torben Oxen blev henrettet i København 1517 var den herold, der udråbte, hvad han havde forbrudt, og hvorfor han var dømt, iført en tabard med det norske rigsvåben⁴²).

Herolden Thomas Sjælland

Det danske heroldvæsen modtog flere impulser fra Skotland end våbenkongen Mester David. I årene fra 1505 til 1528 omtales meget ofte en anden skotte, der var trådt i kongens tjeneste som herold. Hans navn var *Thomas Lummesden*, kaldet *Thomas Herold* eller *Thomas Sjælland*.

Han blev især anvendt som kongens sendebud til *Skotland*, hvor han vides at have været i årene 1505, 1507, 1510 og 1515-22⁴³). Som typisk eksempel på hans virksomhed kan nævnes et brev

af 6. marts 1507, hvor kong Jacob IV af Skotland meddeler, at han har modtaget kong Hans's våbenkonge Thomas Sieland, og efter at have hørt ham sendt ham til kong Ludvig XII af Frankrig, således at han på vejen efter kong Jacobs pålæg skulle anmode kong Henrik VII af England om hjælp mod kong Hans's fjender. Thomas Sieland er kommet tilbage fra kong Ludvig med svar på anmodningen om bistand mod Lübeckerne og sendes nu tilbage til kongen⁴⁴).

Thomas Herold var bosat i Roskilde og havde som øverste ordensherold nær tilknytning til Hellig Tre Kongers kapel i Roskilde. Han blev 1511 gift med Dorothea Jensdatter, datter af borgmesteren i Roskilde Jens Bosen og Elsebeth Kruse⁴⁵). Han blev sammen med sin hustru 1515 optaget i det fornemme Sct. Lucii Gilde i Roskilde⁴⁶).

Den franske konges gesandt Francois de Bordeaux, der var på besøg hos den danske konge i 1512, blev under opholdet udnævnt til ridder af elefanten. Han beretter om, hvordan han efter at være ført i en højtidelig procession fra Roskilde Domkirke blev modtaget i Thomas Herolds hus. Herolden omtales i den franske gesandts latinske indberetning som »armorum regis et præfati Dacorum regis heraldum, Thomas ille Sieland«⁴⁷). Sammenhængen mellem Elefantridderorden, Hellig Tre Kongers kapel og herolderne kan vel næppe dokumenteres tydeligere.

Thomas Herold blev indesluttet i København i 1523, og blandt de »Artikler og Punkter«, som Henrik Gøye inden Københavns og Malmø's overgivelse til Frederik I krævede, var det punkt, at »her Thomas herald ey scall nyde thett ontt aff, att handt er farem hiidt ind i Köpnehaffn«⁴⁸).

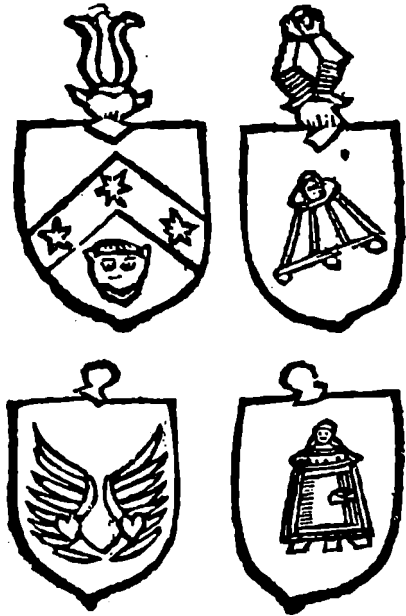
Ved Københavns *overgivelsesakt* af 23. december 1523 var det en af bestemmelserne, at herolden »skulle blive ved de forleninger, han havde modtaget af kronen, og at der ikke skulle ske ham hinder eller forfang på hans gods eller gårde i Roskilde og København⁴⁰).

Thomas Herold fulgte ikke – som sine kolleger Hans Herold og Mester David – Christian II i landflygtighed. Den 18. august 1524 fik Hr. Thomas Lummesden Herold og hans hustru livsbrev på Spiddalsberg (Sct. Jørgens Hospital) uden for Roskilde⁵⁰).

Thomas Herold døde den 16. juli 1528 i Roskilde og blev begravet i Roskilde Domkirkes midtskib ud for prædikestolen og Hellig Tre Kongers Kapel. Hans ligsten, der nu er forsvundet (men hvoraf et fragment stadig er opsat på havemuren i Roskilde adelige Jomfrukloster) bar følgende indskrift: »16. juli i Herrens år 1528 døde hr. Thomas Herold, som her er begravet sammen med sin hustru Dorothea, hvis sjæle hvile i fred⁵¹). Heroldens våben, der fandtes på ligstenen, er afbildet i Resens Atlas Danicus: en sparre belagt med 3 stjerner, ledsaget fornedet af et leopardhoved⁵²). Hustruens våben er blevet fortolket som en kvinde, men er i virkeligheden en lygte! (fig. 10). Heroldens hustru blev betænkt af biskop Lave Urne i dennes testamente i taknemlighed mod heroldens virke i tilknytning til domkirken⁵³).

Christian II's herold, mester Hans Jylland

I Christian II's tjeneste fandtes i hans korte, men begivenhedsrige regeringstid en herold, der utvivlsomt har været dansker. Han benævnes henholds-

10. Våbenskjolde for danske herolder på ligsten i Roskilde Domkirke (Resens Atlas Danicus): Herolden Thomas Lummesden, d. 1528. — Hans hustru Dorothea Jensdatter, d. 1575. — Herolden Franciscus de Medina, d. 1553. — Hans hustru Dorothea Jensdatter, d. 1575 (samme som førnævnte).

vis persevant Jylland, herolden Hans Jylland eller mester Hans Jylland.

I september 1516 sendes han med betegnelsen persevant Jylland til kong Henrik VIII af England med anmodning om krigshjælp mod Steen Sture i Sverige⁵⁴).

Han deltog i Christian II's pragtrejse til Nederlandene 1521, hvor kongen med et stort følge rejste over Amsterdam og Antwerpen til Brüssel, hvortil han ankom den 3. juli og blev modtaget af kejser Karl V og hele dennes hofstat⁵⁵).

Når kongen nærmede sig en by, red Hans Herold foran ham og udkastede

til mængden håndfulde af småmønt, som han medførte i en stor pose.

Herolden Hans Jylland ejede fast ejendom i København, men opholdt sig mest i Flensborg. Han nævnes 1515 som medlem af Vor Frues købmandsgilde i Flensborg⁵⁶⁾, og han havde brev på »borgleje«, det vil sige fri indkvartering, på Mariebjerg (det senere Flensborghus og Duborg) samt Ry kloster og Rødvig⁵⁷⁾.

I Rigsarkivet opbevares en indberetning fra Hans Jylland til Christian II, skrevet fra Flensborg den 22. januar 1522⁵⁸⁾. Brevet, der er skrevet på dansk, er et rørende bevis på det fortløbende forhold mellem kongen og herolden. Det beretter om, at Hans Jylland forgæves til hest har forfulgt en af kongens modstandere, mester Steffen Hopfensteiner, helt til Hamburg, det beretter om modstand mod kongen i Lybeck samt om, at herolden undervejs har mistet alle sine ejendele ved en brand i Toldsted kro, men håber at træffe majestæten snarest i Odense eller København (fig. 11).

Hans Herold var med kongen i Stockholm under blodbadet i 1520. Han drog ledsaget af trompetere rundt i gaderne og forkyndte dommen over de svenske adelsmænd⁵⁹⁾.

Hans Herold var sin konge tro i ulykken og fulgte med ham i landflygtighed 1523. Da København overgav sig i december 1523 bestemtes det i kapitulationsakten, at der ikke skulle ske heroldens hustru Bodil Rodes

11. Herolden, mester Hans Jyllands underskrift på brev af 22. januar 1522 til Christian II: »Edhers K.mtt. willighe troo tiener Jwethlandt«.

noget ondt som følge af, at herolden var flygtet med kongen.

Der er endnu bevaret en syns- og registreringsforretning over Hans Herolds og hustrus gård og ejendele i København af 17. februar 1524⁶⁰⁾. Blandt disse findes flere ting, der minder om Hans Herolds heroldsembede, ting som han åbenbart ikke har medbragt i sin landflygtighed. Der nævnes således: en rød med guld besat kjortel, 11 forgyldte sølvbjælder, 21 forgyldte knapper, et forgyldt bælte og en med sølv beslået pung, 4 tyske bøger og »en bog med våben udi, som herolder plejer at have«.

Hans Herold sendes som gammel mand til England i 1523 for at låne penge ved det engelske hof, og fra 1524 er han i over et år i Madrid ved det spanske hof. Et af kongens andre sendebude i Madrid skriver i et brev til kongen om herolden, at han gerne vil hjemkaldes, idet »han gør ej vel udi sardiner«⁶¹⁾! Hans Herold dør i kongens tjeneste i Lier i Belgien ca. 1530.

Herolden Hans Illingen

Frederik I overtog en af Christian II's tidligere herolder *Hans Illingen* (Johannes Hylgen), der således kom til at modvirke sine tidligere danske kolleger ved de europæiske fyrstehoffer. Han, der formentlig var skotte og i engelske kilder kaldes John Elgin, repræsenterede Christian II i Skotland i 1517 og 1518, men han var i Frederik I's tjeneste i 1525 og drog i 1527 til Skotland for at forny det gamle forbund og modarbejde Christian II, hvis herolder kalder ham »Then ny herolt og tyrunculus«⁶²⁾. I 1528-29 var han igen i Skotland i samme ærinde og bliver da kaldt »Sir Johne Elgin youre servant and principale herald« i et

brev fra dronningen til Frederik I⁰³). I James V's breve bliver han ofte fejlagtig identificeret med Frederik I's herold *Frederik* (♣Frederik, Zealand king of arms♣), der i årene 1528-29 var på rejse til Frankrig, England og Skotland for at modarbejde Christian II⁰⁴).

Tiden fra 1536 til 1660

Med unionens sammenbrud og Elefantridderordenens hensygnen i tiden umiddelbart efter reformationen bortfaldt heroldernes særlige tilnavne og standens hierarkiske opbygning. Betegnelsen herold anvendtes herefter i danske kilder om alle standens medlemmer. Men i sin oprindelige funktion er heroldvæsenet på tilbagegang. Fra overgangstiden er der dog særlig grund til at nævne:

Frederik I's og Christian III's herold, Franciscus de Medina

Han var spanier af fødsel og kom i Frederik I's tjeneste under Grevesfejden. Han blev taget til fange af skipper Klement ved slaget uden for Al-

borg og sad fanget i Ålborg i to måneder, indtil byen blev indtaget af Johan Rantzau⁶⁵).

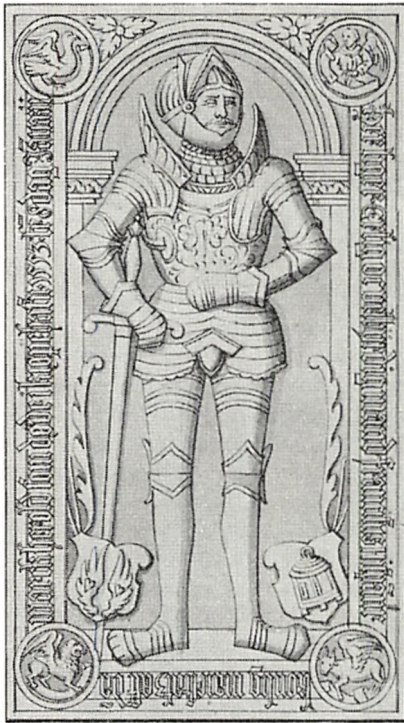
Franciscus er en af de sidste heroldder, der anvendes som sendebud til udlandet. Han sendtes 1532 med søbrev til Holland⁶⁶), og i Rigsarkivet opbevares et kreditiv af 6. juni 1551 fra Skotlands regent James Hamilton til Christian III for hans herold med vedlagt instruktion for samme⁶⁷).

Herolden giftede sig med sin forængers enke, nemlig Thomas Herolds enke Dorothea Jensdatter og bosatte sig i Roskilde. Han fik 20. juli 1530 brev på Skt. Jørgens hospital og gård uden for Roskilde, der som nævnt var tildelt Thomas Herolds enke, mod at vedligeholde hospitalet og kirken samt værne de fattige og syge⁶⁸).

Herolden synes at have haft særdeles god forstand på penge og erhvervede adskillige faste ejendomme i Roskilde og København. Han fik 9. juni 1529 af kongen forleningsbrev på Hvidøre Kongsgård i Gentofte uden afgift⁶⁹); han erhvervede 1530 ved arv fra svigerfaderen, borgmesteren i Roskilde, en gård på Torvegade i Roskilde og købte 1539 yderligere en

12. Turnering på Gammeltorv i København i anledning af Frederik II's kroning 1559. Udsnit af stik af Kaspar Ens.

13. Herolden Franciscus de Medinas ligsten i Roskilde Domkirke. Tegning af Søren Abildgaard 1764.

gård, der lå mellem den gård han allerede ejede og rådhuset⁷⁰).

Som ordensherold ved Hellig Tre Kongers kapel i Roskilde stævner Franciscus de Medina i 1538 borgmester og råd i St. Heddinge for nogle rentepenge, som de årlig skulle give til »konungens kapel i Roskilde«⁷¹). Han leder turneringen på Gammel-torv i forbindelse med kong Christian III's kroning i København 1537 og er ifølge en samtidig beretning behængt med kongens våben, stukket i silke og guld og med et forgyldt spir i hånden⁷²).

Meget tyder på, at han ca. 1542 er flyttet fra Roskilde til København,

måske i forbindelse med ophør af heroldsembedet ved Roskilde Domkirke. Han afhænder sine ejendomme i Roskilde 1542 og 1549 og ejer 1544 en gård i Købmagergade ved siden af bispegården – og i øvrigt nær turneringspladsen på Gammel-torv⁷³) (fig. 12). Ved disse retshandler betegnes han normalt som »erlig og forstandig mand Franciscus de Medina, kongelig Majestæts Herold«. Hans segl er bevaret under et ejendomsdokument fra 1543; i dokumentet betegnes han »Franciscus spanier herold«⁷⁴).

Han døde i København den 8. januar 1553 og blev begravet i Roskilde Domkirkes midtskib ved siden af sin kollega Thomas Herold. Hans Malers prægtige gravsten over ham findes stadig bevaret i domkirken (fig. 13). På ligstenen kaldes han »erlig og velbyrdig mand Franciscus Hispanier, kongelig Majestæt af Danmarks herold«⁷⁵). På ligstenen står han i hel figur, hjelmlædt i fuld turnerudrustning og støttende sig til sit lange sværd. Ved hans fødder er to våben, dels hustruens tidligere nævnte, dels hans eget, som også er gengivet i »Leksikon over danske adelige Familier i Danmark, Norge og Hertugdømmerne«: to jævnsides ørnevinger, hver belagt med et hjerte⁷⁶).

Franciscus' enke »Dorothea Herolds« boede i mange år i Roskilde og døde (først ca. 1575⁷⁷). I en kongelig befaling af 9. marts 1554 om arven efter herolden Franciscus de Medina omtaler Christian III ham som slet og ret »Frantz«, hvilket viser et personligt tilknytningsforhold til kongen. Kongen anmoder om, at den »arff och gods, som hørde Frantz till« hurtigst må blive udlagt til »Dorte Herolds, forskreffne Frantzis hustru«⁷⁸).

Den 4. juni 1557 fik lensmanden på Roskildegård Herlof Trolle brev fra

Christian III om at betale »Dorothea, Francisci Spaners Efterleverske, en halv læst rug og en halv læst malt for hvis Vaaben og anden Del hun har overladt kongen, som Franciscus Spaner brugte til sit Heroldsembede«⁷⁰).

*Herolderne Claus Fontein,
Carolus Skotte og Johan Baptist*

I tiden efter Franciscus' død synes der samtidig at have været ansat *to kgl. herolder* uden egentlige tilnavne. Den ene bar det *danske* og den anden det *norske* våben på sin tabard.

I Rigsarkivet er der bevaret en fortegnelse over hofpersonalet 1558-96. Her er det muligt for første gang at fastslå nøjagtig ansættelses- og afskedsdato for en dansk herold, nemlig *Claus Fontein* (eller *Dørknægt*), der i tiden 1. januar 1550 til 6. april 1561 var ansat som herold hos Christian III og Frederik II⁸⁰).

Han var fransk født og fik i 1551 af Christian III på livstid uden afgift overladt Farumgård og nævnes 1556 og 1559 som lensmand for Farum len⁸¹). 1561 får han livsbrev på Rønnebækholm (syd for Næstved) med tiliggende i alt 20 gårde⁸²).

Claus Fontein deltog som kgl. herold ved *Frederik II's kroning den 20. august 1559*. En samtidig beretning⁸³) fortæller herom:

Næst dem (ni trompetere) red
baade Herolderne fin,
som var den fromme Nicolaus
Fontein
og Carolus Skotte, en gammel fin
Mand.
De havde en sølv Spir hver udi
Hand,
en Herolds Kjortel havde hver
og paa,

udi hvilke Danmarks Vaaben
mon staa,
var stukket med Silke og Sølv
og Guld,
af kostelig Arbejde var det fuld.

Heroldens tilknytning til heroldsembedet fremgår endvidere af en kgl. befaling af 1564 til høvedsmanden på Københavns slot om at levere Claus Fontein 4 fade osmund og en af de 2 skotske jakker, som kongen har hængende på harniskammeret i København. Der har altså været ansat så mange skotter i heroldsembeder, herunder den lige nævnte *Carolus Skotte*, at heroldsdragten simpelt hen kaldes »en skotsk jakke«⁸⁴.

Claus Fontein døde på Rønnebæksholm i 1566⁸⁵).

Ved Carolus Skottes død i 1559 blev som hans efterfølger udpeget den formentlig italiensk fødte Johannes Baptista Guideti (eller Quideti), normalt omtalt som *Johannes Baptist*. Han var ansat som kgl. herold i tiden 19. marts 1559 til sin død 14. oktober 1578⁸⁶).

Da freden med Sverige efter Syvårskrigen var sluttet, lod Frederik II på den følgende herredag i København freden udråbe i alle gader den 4. april 1571 ved den kongelige herold Johan Baptist.

Rasmus Hanssøn Rerauius skriver i sin samtidige beretning (1576):

Den næste Herredag som derefter
kom
lod Kongen alt med sit raad saa
from
ved Johan Baptist sin naadis herold
udraabe den Fred saa glæde fold.
udi alle de gader i Kjøbenhavns
stad
der blev hver Mand af hjertet saa
glad.
Herolden han red for statelig

og havde sin heroldsklædning
paa sig,
i hvilken Danmarks riges vaabene
staar
med guld og silke de stikkede vaar,
en sølvspir førte han i sin haand,
etc.

Johannes Baptist deltog endvidere som kongelig herold i Frederiks II's dronning, Sophie af Meklenborgs kroning den 21. juli 1572. Vor samtidige fortæller beretter:

Der efter vor konges herold han red,
Johannes Baptista den samme
mand hed,
alt med sin heroldsklædning oppaa,
en spir af sølv førte han ogsaa⁸⁷).

Han bliver 1576 sendt til Nederlandene for at opsøge de dokumenter, som dr. Allut Knoppert, der var sendt ud i kongens ærinde, men var blevet skudt i Nederlandene, havde på sig⁸⁸), og i 1574 er han sendt til Andorp for på kongens vegne at bestille en altertavle af alabast⁸⁹).

Herolderne Ingvordt Glad, Johan Marieborg og Peter Frandsen

I 1580 skulle der være herredag i Odense, hvor de slesvig-holstenske hertuger skulle modtage Slesvig og Femern i forlening af Frederik II. Gode råd var dyre, for Johan Baptist var død, og to herolder skulle der være! Kongen meddeler Christoffer Valkendorf, at det er lykkedes ham at få slotsfogeden på Københavns slot *Ingvordt Glad* til at overtage heroldsembetet og beder Valkendorf om at forhandle med den nye herold »om hans løn, skaffe ham den æresklædning, kongen har foræret ham, lade heroldskjortelen sætte i stand og befale ham

at møde i Odense til den bestemte tid. Da kongen har forhandlet med *Johan Marie* om også at være kongens herold ved denne lejlighed, skal han også lade den anden heroldskjortel istandsætte og sende til Odense⁹⁰).

Den ene af de nye herolder var en anset person, broder til den kendte humanist og professor ved Københavns universitet Rasmus Glad.

I universitetsbiblioteket i Uppsala opbevares en beretning af præsten Christian Brun, der overværede herredagen i Odense⁹¹). Han fortæller blandt andet: »Nest for kongen gick 2 herolder, som wor Ingvor Glad og Johan Mari, fordi at kongelige maiestatis regimente strecker sig offuer 2 riger, som er Danmark oc Norrig. Ingvor Glad war herold for Danmarckis rige, den anden for Norrig, og kand nu disse 7 tungemaal, som di sige alle herolde skal kunde, om di skal werre nøyactige. Oc disse samme 2 herolder war offuerdragne med silcke tøy, malet oc lige saa sticked som et messehagel, en prest kand ha paa. Efter disse fulde nu kongelig maiestat, oc efter hannom fulgte strax Dannmarckis raad. Oc trompeterne houered, som tilbørligt wor.«

Herredagen er gengivet i et samtidigt kobberstik i Resens krønike om Frederik II. Begge herolder ses på tribunen (fig. 14). Ifølge beretteren medførte herolderne tre faner »den ene var blaa, den anden gull, den tredie war en rød blodfane«. Fanerne blev båret foran de holstenske herrer, da de hilste kongen på tribunen. Så kastede den ene herold den røde blodfane ned af tribunen til pris for alle, dernæst kastede han de to andre ned til den anden side. Efter at kongen og hertugerne var redet bort, skar drabanterne det røde klæde itu og kastede det ud til folkets pris, og der var

14. De slesvig-holstenske hertuger modtager på herredagen i Odense den 3. maj 1580 Slesvig og Femern i forlening af Frederik II. På tribunen til venstre ses herolden Ingvordt Glad med Holstens nældebladsfane.

stort slagsmål om fanernes dug. »Folck di sagde, somme miste 2 eller 3 fingre her offuer«.

Den anden herold, der omtales som deltager i herredagen i Odense 1580, var *Johan Marieborg*, der var kgl. herold indtil 28. september 1604⁹²). Der er bevaret en kongelig bestalling fra 1584 for Johan Marieborg, »der har lovet at tjene kongen, hvor denne vil sende ham, inden- eller udenlands som herold med en årlig løn af 100 daler og 2 hofklædninger«⁹³).

Johan Marieborg deltog sammen med Ingvordt Glad i begravelsesprocessionen for Frederik II i 1588. Ved overførelsen af kongens lig fra Antvorskov til Roskilde den 24. maj 1588 gik de med sorte stokke i hånden, iførte deres heroldsklæder med Danmarks Riges våben, hestene overdragne med sort engelskdug⁹⁴). Processionen er gengivet på et samtidigt stik på Frederiksborg Slot (fig. 15). I Sverige anvendtes herolder på tilsvarende vis ved Gustav Vasas begravelsesproces-

sion 1560, ved Johan III's i 1594 og Karl X Gustavs i 1660 (fig. 16).

For sin deltagelse og for »noget kosteligt« vand til kongen under hans sygdom fik Johan Marieborg af rigsrådet udbetalt 100 daler⁹⁵).

Christian IV's herolder

Christian IV var særdeles glad for pragt, og han benyttede sine herolder flittigt ved alle ceremonier.

Ved hans kroning i 1596 deltog i processionen fra slottet til Vor Frue kirke ifølge Chr. Hunius' samtidige beretning »de kongelige herolder i deres dragter, den ene førende det danske, den anden det norske våben. I hænderne havde de stave af sølv«⁹⁶).

Herolderne var Johan Marieborg samt byfogeden i København *Peder Frandsen*, der 1601 som belønning for sin tro tjeneste som herold får forlenet kronens part af korntienden af Udby sogn⁹⁷).

Efter at herolden Peder Frandsen

15. Kongelige herolder i Frederik II's begravelsesprocession 1588. Samtidigt stik af Frans Hogenberg og Simon Novellanus.

var død i 1610, blev som ny herold antaget borger i København *Claus Jacobsen de Wale* for en årlig løn af 100 rigsdaler⁹⁸).

Claus de Wale var oprindelig handlende og leverede 1594-96 hatte og silketøj til hoffet og 1607 syv med dyr bemalede faner til tøjhuset⁹⁹).

Han deltog som herold ved Christian IV's hyldning i Norge 1610¹⁰⁰), men er mest bekendt for sin i 1611 udgivne bog: »Kong Christian IV's Herolds Reise ind udi Sverig, at forkynde krigen imod Kong Carl IX 1611«¹⁰¹), hvori han på vers beskriver sin rejse.

Ved Kalmarkrigens udbrud 1611 fik Claus de Wale det hverv at overbringe Christian IV's fejdebrev til kong Carl IX i Sverige. I begyndelsen af april 1611 modtog han i Helsingborg sin instruks af hofmarskal Ditlev Rantzau. Den lød på, at han skulle

søge at få brevene overleverede til den svenske konge i egen hånd; men hvis dette ikke kunne ske, skulle han, iført sin heroldsdragt og med kronet sølvspir i hånden, under trompetstød på en åben plads tre gange oplæse fejdebrevene og derpå kaste dem på jorden. Ledsaget af en trompeter begav herolden sig nu på rejsen, men i Jönköping blev han standset, og siden blev han under alle slags påskud stadig opholdt og ført omkring til forskellige steder. Han søgte forgæves at overbringe brevene til kongen personlig. Han måtte nøjes med 7. maj 1611 at overgive dem til Henrik Horn og kom endelig 12. oktober tilbage til den danske grænse, hvor svenskerne forsøgte at få de danske bønder til at skyde ham og hans trompeter. Han holdt stærkt på sin og sit embedes værdighed.

Claus de Wale levede ikke længe efter sin rejse. Han døde 28. august 1612 og blev begravet i Nicolai kirke i København¹⁰²).

I Prins Christians hyldning i Norge 1610 deltog sammen med Claus de Wale den samme år antagne herold *Morten Knudsen*, der tillige var rådmænd og byskriver i Helsingør¹⁰³).

Han modtager i 1613, 1614 og 1615 forskellige udenlandske gesandter i sit hus i Helsingør, og det fremgår af kancelliets brevbøger, hvordan han omhyggeligt tilsender Christian IV sine regninger for de frokoster, de fine herrer har indtaget hos ham! Da regningerne bliver ved, sættes han i 1617 af den på disse punkter pertentlige konge i fast månedsløn på 36 rigsdalere ud over indtægten af to vikarier i Lund domkirke. Han døde i Helsingør 29. august 1620, og hans enke Anne von der Nabe oppebar herefter efter kongens befaling tienden i Vig sogn¹⁰⁴).

Med Morten Knudsen synes herolds-embedet i mange år at være blevet flyttet til *Helsingør*. Fra 1615 til 1619 var borger i *Helsingør* og ejer af Rungsted privilegerede kro *Villom Carron* således herold for den efterhånden faste årlige løn på 100 rigsdaler¹⁰⁵). Fogeden på Kronborg *Philip Dittenhammer* følger efter som kongelig herold i tiden 1630 til 1640¹⁰⁶). På et kobberstik af Simon de Paz fra 1634 (fig. 17) ser man Christian IV slå riddere, omgivet af heroldderne *Philip Dittenhammer* og dennes kollega fra 1633 til 1640 *Claus Rytter*¹⁰⁷). Ved den udvalgte prins, prins Christians bryllup i 1634 i København blev brylluppet forkyndt på alle gadehjørner af de to ridende kongelige heroldder, ledsaget af 8 trompetere.

Under Christian IV kan vi med sikkerhed fastslå, at ordenskapitlet i Hellig Tre Kongers kapel og herolddernes tilknytning hertil er ophørt. Efter reformationen var kapellet blevet en kongelig forlening. En af de første, der blev forlenet med dette, var Tyge Brahe, der 1594 søgte Christian IV om at måtte nedrive riddersalen, som altså ikke mere blev benyttet – og han fik virkelig lov dertil. Snart efter måtte han dog gå i landflygtighed, og hermed bortfaldt heldigvis den forrykte plan.

Ved Frederik III's og dronning Sofie Amalies kroning i 1648 deltog den i 1646 ansatte kgl. herold *Hans Ribolt*, der tillige var overtolder for København¹⁰⁸). Da Frederik III i juni 1657 erklærede Karl Gustaf krig, ledte herolden *Hans Ribolt* den heroldskortege, der på god riddermanér drog over den svenske grænse med faner og bannere, dokumenter, gyldne spir, trompeter og pauer.

16. To svenske heroldder i Johan III's begravelsesprocession 1594. Samtidig tegning af J. B. van Uther. Riksarkivet, Stockholm.

Tiden fra 1660 til 1849

Efter enevældens indførelse i 1660 glider de kongelige heroldder mærkeligt nok mere og mere i baggrunden, og benyttes efterhånden alene ved kongeproklamationer og når herredagen blev redet ind ved Højesterets åbning.

En sidste rest af herolddernes foruds herlighed oplevede man dog ved den henrettelse som skete in effigie af Kai Lykke i 1661.

Denne rige og letsindige adelsmand var blevet dømt fra ære, liv og gods for nogle fornærmelige ytringer mod dronningen i et privatbrev, der var skrevet fem år i forvejen; han unddrog sig straffen ved flugt, og den 5. september 1661 blev dommen fuld-

17. Christian IV slår riddere 1634 omgivet af sine herolde. Udsnit af samtidigt stik af Simon de Paz.

byrdet på hans billede i form af en voksdukke.

Allerede dagen før var der gjort »eksekution på hans ære«, det vil sige hans adelige våbenskjold blev i det grønne gemak på slottet i Højesterets og en mængde tilskuers nærværelse sønderbrudt af bøddelen. Herolden *Sten Pedersen Bülow* bar det på en trætavle malet våben¹⁰⁹). Han forkyndte først højtideligt i henhold til dommen, at Kai Lykke »for sin afskyelige misgerning fra sin ære og adelige stand og stands eminent, prærogativer, privilegier, benådnings, charge og al respekt skulle være degraderet«. Derpå henvendte han sig til bøddelen og sagde: »Til Kai Lykkes Navns yderste udsettelse annam dette hans adelige våben, kast det imod jor-

den og trød derpå, bryd det udi stykker og kast det ud ad vinduet og nedstyrt til jorden, til evig vanære Kai Lykkes adelige og menneskelige ære for alles syn, dog alle andre, som samme våben kunne føre, uden præjudice, eftertale og skade«. — Bøddelen handlede som påbudt, kastede stykkerne ud af vinduet på pladsen, som ligger henimod Børsen, og spyttede derpå ud efter dem¹¹⁰).

I forbindelse med Christian V's fastlæggelse af Elefantridderordenens statutter i 1693 bestemtes det, at der »skulle og være tvende herolde af Ordenen, som udi deeres Herold-Dragt skulle være tilstæde, naar nogen med offentlig Ceremonie skal gjøres til Ridder, saavel som ved den Aarlige Forsamlings Høytid, og naar dem ellers anbefales, til Ordenens Forretninger; Og da bære de udi Hænderne hvert et forgyldt Scepter, og paa Hattene røde Feire« (fig. 18).

En tilsvarende bestemmelse i Dännebrogordenens statutter fastsætter dog »aurorafarvede Feire« for herolde¹¹¹).

Til herold udtoges i regelen en kgl. furér. Som ordensherold fungerede i mange år Chr. V's hof-fourér *Joseph Cardinal*.

18. Ordensherold 1808.

Ud over disse ordensherolder blev der ikke længere ansat faste kongelige herolder. Ved Frederik IV's kongeproklamation i 1669 oplyses det således, at udråbelsen til konge blev gentaget af »de dertil bestilte 2 herolder« på alle fornemme steder i København¹¹²). Ved 200 års festen for reformationen i 1717, ved Christian VII's kongeproklamation 1767, ved Frederik VI's 1808 og ved Christian VIII's 1839 bestod heroldernes funktion alene i, at de iført deres heroldsdragt til hest gentog kongeproklamationen på alle offentlige pladser i København¹¹³).

I Lahdes »Københavnske Klæde- dragter« findes i et stik fra 1808 gengivet den kongelige herold, der sidende til hest og iført sin heroldskjortel oplæser kongeproklamationen (fig. 19).

Den sidste gang, vi i Danmark oplevede herolder i funktion, var ved Frederik VI's ligfærd til Roskilde Domkirke den 17. januar 1840. Foran kongens kiste, båret af sjællandske bønder, gik de to herolder i deres røde heroldsdragt. Tankevækkende nok blev den sidste heroldsfunktion således udført i den domkirke, som herolderne i deres storhedstid var så tæt knyttede til. Da 27 kanonskud forkyndte, at nu var Frederik VI bisat mellem sine forfædre, forkyndte de samtidig, at også den danske heroldsfunktion var afgået ved døden.

I det kgl. sølvkammer på Christiansborg opbevares heldigvis endnu to danske heroldskapper (af rødt fløj med rigsvåben i guldbroderi) og tilhørende heroldsstave og hatte (fig. 20). Heroldskapperne er måske de samme, der blev anskaffet efter Christiansborgs brand 1794, men våbenskjoldene er i så fald ændret efter 1819, da den norske løve fjernedes og Lauenborgs, Is-

19. Kongelig dansk herold 1808. Samtidig litografi af Johannes H. Senn.

lands, Færøernes og Grønlands mærker indsattes i rigsvåbenet¹¹⁴).

I en på mange måder farveløs tidsalder er det således muligt endnu i dag ved et besøg på Christiansborg at fornemme en lille rest af den festivitas og glans, der stod over de 28 kendte danske herolder, der gennem mere end 500 år betjente deres konge på ærlig vis.

☆

Noter og henvisninger

- 1) Der Löwenritter (Chevalier au lion) von Christian von Troyes, Wendehn Foerster, Halle 1887, sp. 2204–05. — 2) P. Adam: Les fonctions militaires des hérauts d'armes. Leur influence sur le développement de l'héraldique. Archives Héraldiques Suisses LXXI, 1957. — 3) A. R. Wagner: Heralds and Heraldry in the Middle Ages, Oxford 1956. — 4) E. v. Berchem: Die Herolde und ihre Beziehungen zum Wappenwesen, Berlin 1939; F. v. Klo-

- cke: Die Knappen von den Wappen als Herolde und als Rittergenossen, Genealogie und Heraldik, Neustadt 1949, p. 17–20; G. A. Seyler: Geschichte der Heraldik, Nürnberg 1885 (nyoptrykt 1970), p. 19–45. — 5) David Franck: Des Alt- und Neuen Mecklenburgs Fünftes Buch von Mecklenburgs Verwirrung, Güstrow und Leipzig 1754, p. 211–16; K. F. Klöden: Diplomatische Geschichte des Markgrafen Waldemar von Brandenburg vom Jahre 1295–1323, 2, Berlin 1844, p. 87–95. — 6) Manuskript FR 5230, Bibliothèque Nationale, Paris. — 7) Lübeck Staatsarchiv, Niederstadtbuch, III, p. 988. — 8) Danske middelalderlige regnskaber, 3 rk., 1 bd., Roskildebispens jordebøger og regnskaber, udgivet af C. A. Christensen, 1956, p. 110. — 9) Oeuvres de Froissart, Chroniques, Tome I, Paris 1870, p. 152; A. R. Wagner: Heralds and Heraldry, Oxford 1956, p. 34. — 10) Arild Huitfeldt: Danmarchis Rigis Krönicke, fol., 1652, Tom I, p. 510. — 11) Staatsarchiv Danzig XIII, 33; Hansisches Urkundenbuch, Bd. VI, bearbeitet von Karl Kunze, Leipzig 1905, p. 281–82. — 12) E. C. Werlauf: De hellige tre Kongers Kapel, København 1849; J. O. Arhning: De hellige tre Kongers Kapel ved Roskilde Domkirke, København 1965. — 13) Coll. Arms, MMS of John Anstis, Exit Poll M 32, H 6 og M 34, H 6; Pziv 28. januarii 35, H 6; Issue Rolls, Exchequer of Receipt, nr. 10. — 14) Coll. Arms, MSS. of John Anstis; meddelt af A. R. Wagner, Richmond Herald. — 15) William Christensen: Unionskongerne og Hansestæderne 1439–1466, København 1895, p. 459. — 16) Hans Knudsen: Diplomatarium Christierni I, København 1856, p. 134–35; W. Christensen: Missiver fra Kongerne Christiern I's og Hans' tid, København 1914, II, p. 15. — 17) Coll. Arms, MSS of John Anstis, p. 328. — 18) Louis Bobé i Danske Magazin, 1909, 5. ser., bd. 9, p. 303 f.; A. Fabricius: Forbindelsen mellem Norden og den spanske halvø, 1882, p. 171; Werlauff i Antiq. Tidsskrift 1852–54, p. 251–58; Sofus Larsen: The discovery of North America twenty years before Columbus, København og London 1925; R. Henning: Die These einer vorcolumbi-
- schen portugiesischen Geheimkenntnis von Amerika, Historische Vierteljahrschrift, Dresden 1935, p. 548–92. — 19) Repertorium Diplomaticum Regni Danici Mediævalis, 2. Rk., 1, København 1928, p. 510, nr. 1556; Huitfeldts Danmarkskrönicke, 1559, V, p. 130. — 20) Repertorium Diplomaticum Regni Danici Mediævalis, 2. Rk., 1, København 1928, p. 264, nr. 1707. — 21) F. Krogh: Christian den Førstes Romerreise, i H. P. Holst: For Romantik og Historie, VII, København 1871, p. 339–63, 451–92, 640–63; C. Paludan-Müller: Kong Christian den Førstes Reiser i Tyskland og Italien i Aarene 1474 og 1475, Historisk Tidsskrift, 5. Rk., 2, 1880–81, p. 241–347; Ny Kirkehistoriske Samlinger, VI, p. 260 ff. — 22) Paludan-Müller, p. 337. — 23) Teller's Rolls, Exchequer of Receipt; Regesta diplomatica Danicæ, Tome I, p. 261, nr. 4998, København 1847. — 24) Brewer and Gairdner: Letters and Papers of the Reign of Henry VII, 1860–1910. — 25) Danske Magazin 3. Rk., 3, 1851, p. 105–06. — 26) Grönblad: Nya källor til Finlands Medeltidshistoria, 1. bd., København 1857, p. 103 og 121. — 27) William Christensen: Missiver fra Kongerne Christiern I's og Hans's Tid, Bd. II, København 1914, nr. 175, p. 212; samme: Bd. I, nr. 260, p. 185. — 28) C. F. Allen: De tre nordiske Rigers Historie 1497–1536, Bd. II, København 1864, p. 150–52; Articuli Magistri David anno MDXIII, Gehejmearkivet, henlagt ved en fejl under England nr. 1 B, registr. 18. — 29) Original i Rigsarkivet T.K.U.A., Rusland A II, 12. — 30) O. S. Rydberg: Sveriges Traktater, Stockholm 1877, 3, p. 559; Lars Sjödin: Kalmarunionens slutskede II, Uppsala 1947, p. 366. — 31) Königsberg Afskr., Rigsarkivet. — 32) Georg Galster: Danske middelalderlige regnskaber, 1. rk., 1. bd., København 1953, p. 149; Rigsarkivet, Registr. 14, Rusland nr. 2 d, Kreditiv og instruks for Herolden David, dat. Hafniae ultima die Junii 1519; C. F. Allen, Bd. II, p. 444. — 33) British Museum, Cotton MS Caligula E 1. — 34) William Christensen: Missiver fra Kongerne Christiern I's og Hans's Tid, Bd. II, København 1914, p. 277–88. — 35) Mester Da-

vid havde indtil da sin bolig i København i et hus ved Møntergården, Kr. Erslev og W. Møllerup: Kong Frederik den Førstes danske Registranter, København 1879, p. 45. — 36) Ekdahl p. 1124, 1137 og 1151. — 37) C. F. Allen: Breve og Aktstykker til Oplysning af Christian den Andens og Frederik den Førstes Historie, København 1854, 1. Bd. p. 482–83. — 38) William Christensen: Missiver, Bd. II, p. 194; C. F. Allen: De tre nordiske Rigers Historie 1497–1536, 1. Bd., 1864, p. 356–57. — 39) William Christensen: Missiver, Bd. II, p. 282–83. — 40) William Christensen: Missiver, Bd. II, p. 246–48. — 41) Rigsarkivet T.K.U.A., Skotland A II 3. — 42) C. F. Allen, Bd. II, p. 325. — 43) William Christensen: Missiver, Bd. II, p. 201; Et brev af 21. august 1521 fra Thomas Sjælland til Christian II skrevet fra Skotland opbevares i Rigsarkivet (Reg. 14, 288 Skotland nr. 31 b og c). — 44) William Christensen: Missiver, Bd. II, p. 217–19. I et i Lille opbevaret brev fra 1507 giver ærkehertuginde af Østrig, regent over Savoien, 11 pund sølv til »Thomas Scinschels, roi d'armes du roi de Danemark«,

for 4 alen fløjel til en klædning, hun har skænket ham (Meddelt af Fortuné Koller, Bruxelles). — 45) Danske Magazin, 3. Rk., 3, 1851, p. 245–47. — 46) Liber convivie S. Lucii, fol. 16 a, 23 a, 24 a og 42 a. — 47) Becker: De rebus inter Joannem et Christianum II ac Ludovicum XII et Jacobum IV, København 1835, p. 54–60. — 48) O. Nielsen: Københavns Dipl. I, København 1872, p. 313. — 49) Erslev og Møllerup: Kong Frederik den Førstes danske Registranter, København 1879, p. 29–30. — 50) Erslev og Møllerup, p. 50. — 51) Chr. Axel Jensen: Danske adelige Gravsten, Textbind II, 1953, p. 180; Löffler: Gravstenene i Roskilde Kjøbstad, 1885, nr. + 36; Danmarks Kirker, III, bd. 4, p. 2082. — 52) Peder Hansen Resen: Atlas Danicus, Roskilde; i oversættelse ved Johannes Knudsen, København 1929, p. 39. — 53) Kall Rasmussen, Danske Magazin, 3. ser., III, p. 218, 246–47. — 54) Saml. Chr. Secund, Fasc. J. — 55) C. F. Allen, 3. Bd., 2, p. 96–105. — 56) H. C. P. Sejdlin: Diplomatarium Flensborgense, I, København 1865, p. 254. — 57) De ældste danske Archivregistraturer,

20. Dansk heroldskappe, heroldshat og -hat. Kgl. sølvkammer, Christiansborg.

- IV, 1875, p. 399, B 4 og 5: Diplomatarium Norvegicum XIV, Christiania 1895, p. 247. — 58) Rigsarkivet. Danske Kancelli, B. 38. Indlæg 1522 2/1; H. C. P. Sejdellin: Dipl. Flensb., II, p. 152–53. — 59) Lars Sjödin: Kalmarrunionens Slutskede, Uppsala 1947, p. 456. — Om herolden se tillige Lyder van Fredens Kännärskrænkaper för Malmö 1517–1520, udgivet af Leif Ljungberg, Malmö 1960, p. 105, 107 og 145. — 60) O. Nielsen: Kjøbenhavns Diplomatarium, Bd. 4, København 1879, p. 396–98. — 61) C. F. Allen: Breve og Aktstykker vedrørende Christiern den Anden, København 1854, p. 122, 137, 306, 357; Diplomatarium Norvegicum XI, p. –07; smstds. XIV, p. 424; smstds. XIII, p. 351 og 397. — 62) C. F. Allen: Breve og Aktstykker til Oplysning af Christiern den Andens og Frederik den Førstes Historie, København 1854, p. 486–87. — 63) Thorkild Lyby Christensen: Scots in Denmark in the Sixteenth century, The scottish historical review, 49. bind, 1970, p. 132. — 64) Kjøbenhavns Diplomatarium, I. bind, 1872, p. 273. I rigsarkivet (T.K. U.A., Skotland A II) opbevares original til instruktion af 18. september 1528 fra hertug Johan af Albany for herolden Sjølland til kong Frederik I. James V Letters, p. 53, 62, 142, 147, 150. — 65) I rigsarkivet (Danske Kancelli, B. II, Rentekammer afd. I, nr. 55) opbevares Franciscus de Medinas afregning med kongen for 4 heste i slaget for Aalborg, I i Odense, I overleveret til fodermester Albert Gjö i lejren på Sjælland og I taget fra Hvidøre (som herolden havde i forlening) af Grevens folk samt for fortæring siden indtræden i K. M.'s tjeneste i Kolding, under fangenskabet i Aalborg. Uden dato, men fra 1534–35. — 66) Frederik I's registerstranter p. 438. — 67) Rigsarkivet, T.K.U.A., Skotland A II. — 68) Frederik I's Registerstranter, p. 260. — 69) Frederik I's Registerstranter, p. 213 og 473. — 70) Danske Magazin, 3. Rk., 3, København 1851, p. 248, note 1. — 71) Tegnelser over alle Lande II, Rigsarkivet. — 72) Arthur G. Hassø: Kirkehistoriske Samlinger, 6. rk., 2 bd., 1936–38, p. 287–377. — 73) Rigsarkivet, Roskilde nr. 176; København. Gaarde og Huse, nr. 190, 192–93; Danske Samlinger, nr. 240–29; Kjøbenhavns Diplomatarium, Bd. II, 1874, p. 262; J. Kornerup: Roskilde i gamle Dage, 1892, p. 234–35. — 74) Rigsarkivet. Universitetets arkiv, nr. 550. — 75) Danmarks Kirker, Københavns amt 1951, 4. bind, p. 2032; J. B. Løffler: Gravstenene i Roskilde købstad, 1885, tavle 18. — 76) Lexikon over danske adelige Familier, København 1782, Bd. I, p. 238. — 77) Kancelliets Brevbøger, 1571–75, København 1898, p. 594. — 78) O. Nielsen: Kjøbenhavns Diplomatarium, Bd. 4, København 1879, p. 552–53. — 79) Kancelliets Brevbøger 1556–60, København 1887–88, p. 109; Rigsarkivet. Registre over alle Lande, nr. 10, fol. 259 a–b. — 80) Frederik Ildens og Formynderstyrelsens Hof- og Regeringspersonale 1558–96. Meddelelser fra Rentekammerarchivet 1873–78, p. 213. — 81) Kancelliets Brevbøger 1556–60, København 1887–88, p. 24 og 317. — 82) Kancelliets Brevbøger 1556–60, p. 63 og 112; Københavns Diplomatarium, Bd. 4, p. 562; Kancelliets Brevbøger 1561–65, p. 36 og 111. — 83) Rasmus Hanssøn Rerauius: Frederik Den Andens Kronings oc Brøllups Historie. København 1576. — 84) Kancelliets Brevbøger 1561–65, p. 533. — 85) Kancelliets Brevbøger 1566–70, p. 85 og 89. — 86) Frederik Ildens Hof- og Regeringspersonale 1558–96, p. 213. — 87) Chr. Bruun: Danske Samlinger, 4. bd., 1868–69, p. 162. — 88) Kancelliets Brevbøger 1576–79, p. 67 og 135. — 89) Kancelliets Brevbøger 1871–75, p. 480 og 539. — 90) Kancelliets Brevbøger 1580–83, p. 47 og 57. Se i øvrigt Nye danske Magazin I, p. 51 f. samt Kancelliets Brevbøger 1584–88, p. 122. — 91) Samlinger til Fyns Historie og Topografi VII, Odense 1872, p. 260 f. — 92) Christian IV'des Hof- og Regeringspersonale 1596–1648. Meddelelser fra Rentekammerarchivet 1872, p. 202. — 93) Kancelliets Brevbøger 1584–88, p. 170. — 94) H. R. Hiort Lorentzen: Frederik den Andens Begravelse i Roskilde Domkirke den 5. juni 1588. Aarboeg for Historisk Samfund for Københavns Amt 1912, p. 31. — 95) Kancelliets Brevbøger 1588–92, p. 295. Om heroldens funktion ved bestilling af

gravmonumentet til Frederik II's grav se Kancelliets Brevbøger 1583–92, p. 495 og 501 samt Kancelliets Brevbøger 1596–1602, p. 387 og 646. — 96) O. Nielsen: Kjøbenhavns Historie og Beskrivelse II, 1879–85, p. 227; Wolf: Encomion regni Daniæ, København 1596, p. 285–301; Poul G. Ørberg: Jeg så det ske! København 1959, p. 26. — 97) Kancelliets Brevbøger 1596–1602, p. 479 og 670; Rigsarchivet, Danske Kancelli 1592 19/3. — 98) Christian IV's Hofpersonale 1596–1648, p. 202; Kancelliets Brevbøger, København 1616, p. 459. — 99) Fra Arkiv og Museum, III, 1905–08, p. 523 og 543. — 100) En samtidig beretning om Prins Kristians Hyldning i Norge 1610, Historisk Tidsskrift Norsk, II, 1872, p. 111 f. — 101) Danske Magazin I, 1745, p. 273–88 og 302–18; Kirkehistoriske Samlinger, 3. Rk., I, 1874–77, p. 798 f.; Bricka: Dansk biografisk Leksikon, Bd. 25, p. 49. — 102) Personalhistorisk Tidsskrift I, 1880, p. 213. — 103) Christian IV's Hofpersonale 1596–1648, p. 203; Kancelliets Brevbøger 1609–15, p. 460. — 104) Kancelliets Brevbøger 1609–15, p. 460, 620, 745, 758 og 806; Kancelliets Brevbøger 1616–20, p. 302, 548 og 913. — 105) Christian IV's Hofpersonale 1596–1648, p. 203; Kancelliets Brevbøger

1616–20, p. 48. — 106) Christian IV's Hofpersonale 1596–1648, p. 203; Kancelliets Brevbøger 1630–32, p. 42 og 941; Kancelliets Brevbøger 1635–36, p. 119. — 107) Christian IV's Hofpersonale 1596–1648, p. 203. — 108) Christian IV's Hofpersonale 1596–1648, p. 203; Svendborg amts årsskrift 1923, Vester Skerninge sognehistorie, p. 86; Herolden døde 1676; han var gift med Susanna Andersdatter († 1694); sønnen var maleren Wilhelm Ribboldt. — 109) Frederiksborg Amts historiske Tidsskrift 1927. — 110) C. Bruun: Kjøbenhavn, bd. 2, p. 171–72. — 111) H. F. Grandjean: De kongelige danske Ridderordener, København 1903; Friis: Det danske Hoftrompetkorps, 1938, p. 36. — 112) H. Triier: Ved Tronskifte, København 1906, p. 11; Du Mont: Le Ceremonial diplomatique des Cours de l'Europe, tome V, 1739, p. 750. — 113) O. Nielsen: Kjøbenhavns Diplomatarium, Bd. VIII, p. 426; H. Triier: Ved Tronskifte, p. 40 og 58; Niels Christian Øst: Beretning om Frederik IV, Christian VI, Frederik V og Christian VII's Ligbegængelser og Bisættelser, København 1839, p. 19–20; Roskilde Tidende 28. januar 1967. — 114) Gengivet i Bagge, Frost og Højle: Højesteret 1661–1961, København 1961.

Heraldica varia

Tre kronor och strumpebandsorden

Den kunnige och flitige signaturen »S.T.A.» har i denna tidskrift band 3, nr 24 (Oktober 1971), under rubriken »Heraldisk ordbog» kommenterat nyutgåvan av James Parkers *A glossary of terms used in heraldry*. I artikeln har ur boken återgetts bl. a. uppgiften att »Gustaf 2. Adolf i 1627 gav Sir Henry Saint George, som havde overrakt ham Hosebåndsortenen, ret til at føre Sveriges tre guld kroni blåt felt som midterskjold i sit våben». Uppgiften i boken är knapphändig och bör — för att rätt förstås — i några hänseenden kompletteras.

Det högtidliga överlämnandet av ordensinsignierna ägde rum i september 1627 i fältlägret i Dirschau söder om Danzig samt pågick ett par dagar under utvecklande av ett vidlyftigt ceremoniel. I svenska riksarkivet finns en utförlig berättelse om vad som hände och denna berättelse är i moderniserad form återgiven i en uppsats av Gösta Malmborg i »Svenska kulturbilder», utgivna av Sigurd Erixon och Sigurd Wallin (femte bandet; Stockholm 1931).

Den engelske konungen Karl I representerades av ambassadören Sir James Spens, som åtföljdes av ordenshärlden Henry Saint George och hovjunkaren Peter Young. Sedan Gustaf II Adolf mottagit och anlagt ordensinsigniererna, slog han till riddare Saint George och Young samt dessutom tre överstar och en överstelöjtnant. I anslutning till denna dubning erhöll de nyblivna riddarna Sir Henry och Sir Peter rätt att i sitt vapen bära de tre kronorna. De fick även var sin guldkedja med kungens porträtt i en ram av diamanter. Vapenuppgiften återges beträffande Sir Henry i Burke's Peerage 1970 och torde få anses avse en personlig vapenförbättring. Sir Henry tillhörde en släkt från trakten av Limoges i Frankrike, som inkom till England under Vilhelm Erövrarens tid och vars vapensköld

— bortsett från brisy — getts följande beskrivning: sköld av silver med blå ginstam, över det hela ett rött lejon med krona av guld. Från en farbror till Sir Henry härstammar en nu levande gren med irländsk baronetvärdighet. Sir Henrys far var Clarenceux King of Arms och Sir Henry blev själv 1643 Garter King of Arms. Båda är biograferade i Dictionary of National Biography. En son till Sir Henry med samma förnamn kom i egenkap av ordenshärld 1669 till Sverige, då strumpebandsordens insignier överlämnades till Karl XI. Vid detta tillfälle var det icke fråga om några vapenförbättringar. Händelseförloppet vid detta överlämnande har också beskrivits av Gösta Malmborg i hans uppsats. Även Sir Henry den yngre blev — och före honom hans äldre broder Sir Thomas — Garter King of Arms och deras yngste broder blev Ulster King of Arms. I anledning av släktens namn må crinras, att strumpebandsorden — »The most noble Order of the Garter» — också kallas för den engelska Georgsorden, att orden instiftades bl. a. till S:t Georgs ära, att i ordensinsignierna ingår en bild av honom kämpande mot draken samt att han är Englands skyddspatron.

I 1627 års delegation var Sir Henry Saint George den ende engelsmannan. Sir Peter tillhörde den skotska släkten Young of Eastfield and Seaton. Hans farfar var borgare i Edinburgh men släkten var senare under flera generationer bosatt i Fife. Hans far hade varit Jacob VI:s lärare och uppfostrare samt hade bl. a. deltagit i de förhandlingar som föregick kungens förmäling 1589 med den danska prinsessan Anna. En farbror till Sir Peter var officer i svensk tjänst och från denne kan möjligen härstamma överstelöjtnanten Claes Young, som adlades av Karl XII under fälttåget i Polen 1707. Enligt adelsbrevet, som är återgivet i en artikel om Claes Young i Biographiskt lexicon, erhöll han följande »vapen och

sköldemärke, nämligen en sköld fördelt med sex spetsigt uppåtgående streck i sju fält. Det första, det tredje, det femte och det sjunde äro svarta men de andra trenne av silver. I vartdera av dessa senare fälten är en svart kula — — —. En framträdande del av hjälmprydnaden är »en gullring med en diamant». Claes Young hann aldrig få introduktion på svenska riddarhuset. Han dog sonlös 1710 i rysk fångenskap.

Sir Peter Young avled ogift 1661. Hans släkts vapensköld må i översättning ges följande beskrivning: sköld delad av tandskuror, bildande tre nedåtriktade spetsar, var och en belagd med ett klöverblad av guld, *av* svart, vari tre hjälkvis ordnade ringar av guld, *och av* silver (»Arg., three piles sa., each charged with a trefoil slipped or; on a chief of the 2d, three annulets of the third»; Walter Wood: *The East Neuk of Fife*; Edinburgh; 1:a uppl. 1862; 2:a uppl. 1887). Befrindade med denna släkt är — av vapnen att döma — baronetätterna Young of Bailieborough, Young of Marlow och Young of Partick.

Den tredje i 1627 års delegation, den skotske riddaren och feudale baronen Sir James Spens of Wormeston (också beläget i Fife) kallas i förut angivna uppgifter i Burke's Peerage och The Dictionary of Lord Spencer. Sir James hade gamla svenska förbindelser. Redan 1610 hade han av Karl IX utsetts till general över alla brittiska trupper i Sverige. Ungefär ett halft år efter högtidligheterna i Dirschau blev han svensk friherre. I det den 28 april 1628 dagtecknade friherrskapsbrevet har Gustaf II Adolf »förmerat» »hans faderskjöld» med »vårt riksens vapen». I släkten har detta vapentillägg (blå kanton — »en liden blå gård» — belagd med de tre kronorna) betecknats som »ins'gnier» av freden i Knäred 1613. Två skottar, Sir James och hans styvbroder kammarderher Sir Robert Anstruther, fungerade vid dessa fredsförhandlingar som medlare, varvid den förre biträdde svenskarna och den senare — som vid tidigare besök i Danmark lärt sig danska språket — de danska förhandlar-

na. Genom denna fred avgjordes slutligt tvisten mellan de två rikena angående rätten till de tre kronorna.

Sir James' vapen blev föremål för ännu en ändring. Han förde i cresten till sitt skotska vapen — liksom nu i Skottland och England levande Spensgrenar — hjorthuvudet med den tolvtaggiga hornkronan. I friherrskapsbrevet ändrades vapnet även i denna del — »det röda lejonet» i skölden »skall uppstiga av friherrkronan» (enradig kulkrona enligt skölden å riddarhuset). Enligt praxis, som vid denna tid började vinna hävd, skulle friherrliga vapen vara försedda med två hjälmprydnader. En tillämpning av denna praxis borde i första hand ha inneburit, att Sir James hade fått behålla hjorthuvudet och att lejonet vänts mot denna bildmässigt rätt dominanta del av vapnet. Att det skotska röda lejonet icke sammanställdes med annan hjälmprydnad torde få betraktas som *un geste de courtoisie*. Sir James' två följeslagare på färden till Polen bör ha fört i cresten, Sir Henry Saint George också ett uppstigande rött lejon och Sir Peter Young likaledes ett uppstigande lejon men med en dolk i dexter tass (Macduffs lejon?) och ett klöverblad på skuldran.

Avslutningsvis må anmärkas, att professor Archibald Duncans länge väntade arbete »James Spens' Swedish papers» beräknas komma att utgivas av Scottish History Society 1973, troligen tyvärr av utrymmesskäl förkortat med en tredjedel av nu föreliggande manuskript.

Erik Spens

Skolevåben

På en egn med mange skoler er Rungsted Private Realskole kendt som en af de bedste. Det er en skole som både eleverne og deres forældre er glade for.

For nogle år siden syntes Fru Else Warburg, som var medlem af skolens bestyrelse, at det ville være en god idé om skolen fik et våben. Hun henvendte sig herom bl. a. til undertegnede, der tænkte over sagen og formulerede forskellige ideer, blandt hvilke den enkleste og heral-

disk reneste var: et vildsvin. Dette forslag havde udgangspunkt i navnet *Rungsted*, hvis første led vistnok kommer af olddansk *runi*, orne, vildorne, og som i så fald oprindeligt betyder enten »indhegning til svin« eller måske »vildorneveksel«.

Medvirkende til dette forslag var dog i høj grad tillige, at vildsvinets væsen og karakter, efter forslagsstillerens mening, gør dette dyr vel egnet som et forbillede, eller »totem«, for unge mennesker i et demokratisk land. Vildsvinet er ikke noget rovdyr og det gør ikke andre dyr fortræd. Men det er ikke bange for nogen, og det forsværer sig uden tøven, og med dødsforagt, hvis det føler sig gået for nær, og så over for langt større skabninger. Vildsvinet kryber ikke for nogen, men truer heller ingen. Med sin selvtillid og integritet er det på en måde idealet af et frit og uafhængigt, »selvejende« individ.

Skolebestyrelsen var til at begynde med lidt usikker over for tanken, både om et våben overhovedet og om de konkrete udkast. Men efterhånden blev man mere og mere tiltalt af ideen, og i 1970 vedtog bestyrelsen at tage et vildsvin som skolens våbenmærke; det vil sige: man forenklede yderligere det enkle mærke til *et vildsvin*hoved.

At bestyrelsen tog sin beslutning skyldtes sikkert også, at der forelå en storartet tegning, udført af arkitekt *N. E. Botfeldt*, medlem af SHS. Een ting er jo at drøfte abstrakte muligheder som »våben« eller »vildsvin«. Det virker sjældent særligt igangsettende på folk som ikke i særjevn

er heraldisk interesseret. En helt anden ting er at tage stilling til en konkret, foreliggende udførelse af et våben. Hvis en sådan udførelse er køn, stærk og vel proportioneret (se tegningen ovenfor), vil den gøre den virkning på beskuerne som god heraldik næsten altid gør. Som farver valgtes guld (gul) figur i blåt felt, dels fordi denne kombination ikke var optaget af andre danske vildsvinshoved-våbener (Basse, von Qualen, Hardenberg, Buchwald m. fl.), dels for at opnå en snuk effekt, når våbenet bruges side om side med Hørsholm Kommunes overvejende rød- og hvide-våben. Efter at Statens Heraldiske Konsulent havde sagt god for våbenet, blev det derefter taget i brug, i april 1970. Det bruges på skolens brevpapir m. m. og på sportstrøjer og blazere, og der foreligger intet om, at ikke alle, elever såvel som ikke-elever, skulle være glade for det.

Det latinske motto som følger våbenskjoldet, *Libertate et virtute*, understreger de tanker der ligger bag. Kort kan det oversættes som »Ved frihed og mod«, men ordet *virtus* (her i ablativ, *virtute*) betyder mere end »mod«. Det står for summen af de (gode) egenskaber som romerne regnede for specielt mandlige (men som vor tid ikke mener at kunne reservere for det ene køn): tapperhed, karakterstyrke, energi, ubestikkelighed, udholdenhed. Alt dette går naturligvis både på vildsvinet og på undervisningen i den skole det er våbendyr for.

S.T.A.

Vexillologisk kongress i Turin

Den 4:e internationella kongressen för vexillologi ägde rum 24–27 juni 1971 i Turin, kungariket Italiens första huvudstad. Fédération Internationale des Associations Vexillologiques (FIAV), stiftad år 1967, hade anförtrött åt Accademia di san Marciano, med säte i staden, att organisera kongressen. Denna akademi har nämligen förutom studiet av krigshistorien, uniformer och gamla stridsvapen (samt skjutövningar med sådana) även vexillologien på sitt program. I dess skriftserie

»Armi antichi» utgavs med anledning av kongressen ett rikt illustrerat specialnummer med hälsningsord av kongressens president cav. R. Natta-Soleri och med ett bidrag om de toskanska staternas fanor av dess sekreterare A. Ziggjoto. Inte nog härmed, kongressen hedrades ytterligare av akademien med en utgåva av »Bandiere in Piemonte» av överste P. E. Fiora. Till sistnämnda avhandling anknöt den kungliga rustkammaren »Armeria Reale» som, ehuru stängd för reparation, skyndat att öppna sina portar för kongressen för att i en improviserad utställning visa landskapets fanor och flaggor.

Den till deltagarantalet lilla kongressen — mindre än hundra personer — hade med italiensk generositet bestått en storlagen inramning i Unione Industriale della Provincia di Torino tillhöriga ultramoderna kongresslokaler, där alla förhandlingar och föredrag simultantolkades. Skandinavien var representativt företrätt. Det är icke minst glädjande att se hur våra officiella institutioner utnyttjar tillfällena att följa vexillologiens utveckling i främmande länder. Från museihåll deltog bl. a. representanter från Tøjhusmuseet, Haermuseet och Armémuseet. Heraldiken företrädde av statens heraldiske konsulent från Danmark och statsheraldikern från Sverige.

Den inledande föreläsningen hölls av chefen för det egyptologiska museet i Turin professor Silvio Curto. — Det torde inte vara allom bekant att detta museum är ett av de i sin art främsta i världen och efter British Museum det största i Europa. — Föredraget handlade om »insegne e vessili» i det gamla Egypten och i Orienten samt visade att intet är nytt under solen.

Därutöver hölls ett femtontal föredrag med ämnen alltifrån medeltiden till våra dagar. Louis Mühlmann, Schweiz, riktade i sitt föredrag: »Les pavillons des nations maritimes au XVII:e siècle d'après le manuscrit de J. Moutton» uppmärksamheten på en även vad angår de två nordiska sjömakerna värdefull handskrift. Dr Ottfried Neubecker, Västtyskland, gav i föredraget »Aufklärung der Herkunft

eines bemalten Holzkastens aus dem 13. Jahrhundert im Kunstgewerbemuseum von Berlin mit Hilfe von Lanzenfähnchen» ett belysande exempel på heraldikens nytta vid identifiering av föremål. Mitt eget föredrag: »Le concours pour la création d'un symbol et d'un drapeau pour le Conseil Nordique» var dagsaktuellt. Som heraldiskt sakkunnig jurymedlem i Nordiska Rådets tävlan under föret 1971 hade jag haft tillfälle att ingående syssla med denna fråga. Då de prisbelönta förslagen ej vunnit rådets gillande och frågan därför alltjämt är öppen, hade jag funnit det vara av intresse att inför ett internationellt forum presentera det tjugotal förslag, som varit med i bedömningens sista omgång, och att avlyssna reaktionen. Den efterföljande diskussionen gav det intryck att motiv av en viss symbolisk dignitet, som exempelvis de nordiska korsen och Karlavagnen, fann bättre gensvar hos församlingen än fyndiga lösningar av mer tillfällig och lokal karaktär.

Av de yttre evenemang som förgyllde tillvaron kommer några att särskilt stanna i minnet: ett studiebesök hos en konserveringsateljé för fanor, inventiöst inrymd i en fridfull lantgård ibland bergen, där i den ljumma sommarnatten pavanen trädde till renässansinstrumentens toner; en visit hos Martini & Rossi med demonstration av vermtulltillverkningen och av museet över enologiens historia; och sist men inte minst avskedsutflykten till det arkitektoniska mästerverket, jaktslottet Stupinigi, i vars park en uppvisning i fansvingning av en i medeltidsdräkter klädd trupp virtuosa sbandieratori var en stilenlig avslutning på en minnesrik och givande kongress.

C. G. U. Scheffer

FIAV:s flagga

Strövtåg bland svensk adlig heraldik under den karolinska tiden fram till Carl XII

Av Rutger Croneborg

Det följande utgör en fortsättning på »Något om symboler och attribut i svenska adelsvapen från medeltid och Vasatid», som publicerades i Heraldisk tidsskrift mars 1969. Eftersom adlandet i Sverige under 1600-talets sista decennier var särdeles omfattande och därvid erbjuder mycket av intresse ur heraldisk synpunkt ha dessa »strövtåg» tillsvidare begränsats till tiden 1654-1697 d.v.s. konungarna Carl X Gustafs och Carl XI:s regeringstider. Samtidigt bör påpekas att endast på Riddarhuset introducerade ätter behandlas, eftersom föreliggande undersökning närmast syftar till en registrering och inventering av vapenbilder och heraldiska former hos de på Riddarhuset i Stockholm bevarade vapensköldarna.

Såsom bakgrund till heraldikens utveckling under här ifrågavarande period är det lämpligt att först erinra om några allmänna historiska förhållanden.

Med trettioåriga krigets avslutande framträdde Sverige under drottning Christinas regeringstid såsom en stormakt med livliga förbindelser till övriga europeiska stater. Det ledande samhällsskiktet, adeln, fick därvid ökad maktställning och nya impulser samt utökades väsentligt genom adlande av dugliga män såväl krigare som andra samt både infödda svenskar och utlänningar. Drottning Christina utsåg sålunda ett flertal grevar och friherrar, huvudsakligen bland trettioåriga krigets statsmän och härförare, vilka därvid försågos med ofta bety-

dande donationsgods som belöning för gjorda tjänster. Under drottning Christinas tioåriga regering kreerades därjämte omkring 370 nya adelsätter, vilka i regel också tilldelades donationsgods, vilket kan betraktas som den tidens sätt att avlöna och pensionera.

Konung Carl X Gustaf, som främst ägnade sig åt krigiska företag för att säkra den svenska stormaktens östersjöväld, synes icke haft samma benägenhet att stödja sig på adeln som drottning Christina. Möjligheterna att förse nyadlade med donationsgods voro för övrigt praktiskt taget uttömda. Han utsåg ej heller några grevar och friherrar samt var likaså sparsam med att kreera nya adliga ätter. Endast ett tiotal sådana tillkommo under hans regering, däribland två biskopar och en ärkebiskops barn. Erforderligt adlande kunde tydligen vänta till fredligare tider.

Efter konung Carl X Gustafs död 1660 inträdde så småningom fredliga förhållanden. En förmyndarregering tillsattes under konung Carl XI:s minderårighet. Nu började adlandet ånyo i relativt stor omfattning. Under tolv års förmyndarregering tillkommo sålunda omkring 150 nya adelsätter. Det var gamla frälseätter, som ej tidigare vunnit introduktion, det var krigare, som under de gångna krigsåren utlovats eller i övrigt gjort sig förtjänta av adelskap, det var ämbetsmän och diplomater samt även en och annan bergsman och köpman. Vidare naturaliserades ett femtiotal företrädesvis tyska och skottska adelsmän,

som gått i svensk tjänst. Därtill kom att man år 1664 på Riddarhuset introducerade tolv danska adelsätter från de erövrade provinserna, vilka såsom gamla riksrådsätter intogos i riddarklassen, som vid denna tid var skäligen fåtalig. Förmyndarregeringen ansågs däremot icke berättigad att utse nya grevar och friherrar.

När konung Carl XI tillträdde regeringen 1672 började ett adlande, som så småningom kom att likna vad som åstadkommits under drottning Christinas regering. Detta möjliggjordes icke minst därigenom att adlande ej längre brukade åtföljas av donationer. Under Carl XI:s tjugofemåriga regering tillkommo sålunda omkring 550 nya adliga ätter, de flesta numera utdöda. Bland de nya adlade började därvid ämbetsmännen dominera, icke minst det kungliga kansliets tjänstemän. Däremot minskade tillskottet av naturaliserade utländska adelsmän. Under och efter det danska kriget 1675-1679 adlades emellertid också ett stort antal krigare, som gjort sig därav förtjänta. Det må vidare framhållas, att 1680 års reduktionsbeslut ingalunda hotade adelns ställning som det dominerande krigar- och ämbetsmannaståndet – sådant det nu fungerade under en enväldig konung – men väl dess godsinnahav. Efter 1680 fortsatte i själva verket adlandet i ökad omfattning.

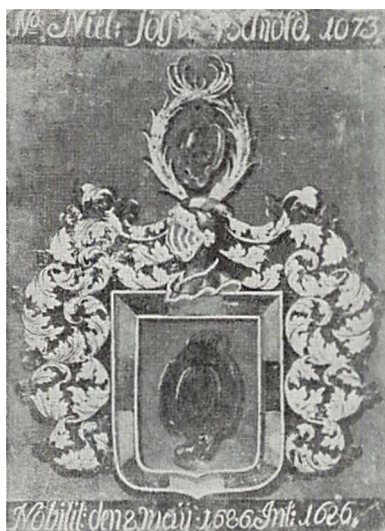
När konung Carl XI tillträtt regeringen tillkommo omsider år 1674 – efter tjugofemårigt uppehåll – två nya grevliga ätter nämligen konung Carl X Gustafs naturlige son greve Gustaf Carlsson (nr 22) samt bröderna Göran och Johan Gyllenstierna af Björksund och Helgö (nr 45). Den nämnde Göran var en av reduktionens främsta tillskyndare och Johan var konungens förtrogne medhjälpare, sedermera ge-

1. Ätten nr. 973 Sölvverklinga, adlad på 1640-talet, men sköldebrevet brann upp. Sonen introducerad 1682. Talande krigarattribut. Krönt hjälm troligen för faderns förtjänster.

neralguvernör över Skåne, Halland och Blekinge. Bägge voro grundligt hatade av den övriga högadeln och fingo därför kunglig befallning att tillsvidare ej antaga grevetiteln. Men efter detta var Carl XI tydligen föga hågad att utse flera grevar. Emellertid utnämnde han under 1670-talet ett flertal friherrar. Den förste av dessa var hans gamle lärare Gripenhielm (nr. 56), de övriga voro till övervägande delen krigare av tyskt eller baltiskt ursprung, vilka nu synas ha gjort anspråk på belöningar.

Sedan konungen regerat i femton år kom omsider år 1687 utnämning av ej mindre än tolv grevar och tolv friherrar, bland vilka fältmarskalken greve von Ascheberg (nr 24), generalamiralen greve Wachtmeister af Johannishus (nr 25) och kungliga rådet

2. Ätten nr. 1073 Silverskiöld, adlad 1686. Talande krigarattribut. Bården troligen särskilt ynnestbevis.

greve Lindschöld (nr 32) särskilt må nämnas. Det är möjligt att dessa greveupphöjelser påverkats därav att fältmarskalken Nils Bielke, som nu också blev svensk greve, dessförinnan upphöjts till romersk riksgreve. Ungefär samtidigt blev det alltmer vedertaget att landshövdingar och guvernörer utsågos till friherrar. Under hela konung Carl XI:s regeringstid kreerades ej mindre än 23 greveätter och 52 friherrliga ätter, vilket var något mer än drottning Christina åstadkommit under sin betydligt kortare regering. Åtminstone efter 1680 erhöles Carl XI:s nya grevar och friherrar inga som helst donationsgods.

Eftersom den adliga *namnbildningen* ofta står i nära sammanhang med heraldiken bör först något härom sägas. De medeltida ätternas namn bildades ju efter vapenbilden. Liksom under den senare Vasatiden var det

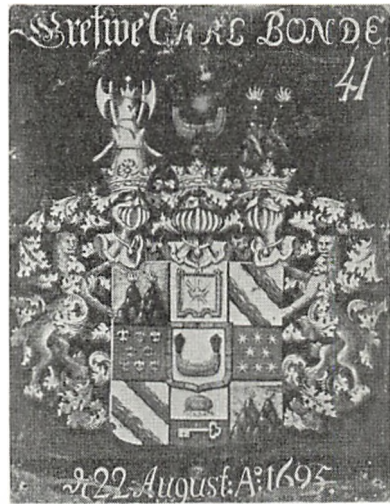
under karolinska tiden vanligare att vapenbilden bildades efter namnet. Adliga namn med mer eller mindre talande vapenbilder förekommo också rikligt. De heraldiskt klingande namnen, vare sig med talande vapen eller icke, äro ännu flera. Detta gäller särskilt krigarnamnen av typen Anckarhielm (nr 732), Sölvverklinga (nr 973) och Canonhielm (nr 1202). Emellanåt äro namnen bildade efter hemorten såsom Åkerhielm (nr 487) från Åker, Enefelt (nr 671) från Eneby, Gyllenhaal (nr 814) från Hahlegården, Lideman (nr 825) från Lidköping och Sparrsköld (nr 1195) från Sparrsätra. Vanligt var även att förbättra det ursprungliga namnet, varvid Pamp adlades Gyllenpamp (nr 675), Stare blev Starenflycht (nr 771), Bråk blev Bråkenhielm (nr 1055) och Utter blev Utterhielm (nr 1243). Stundom förekommer en förbättring av förnamnet såsom när Günther Campsen adlades Günterfelt (nr 1019). Många bibehöll emellertid sitt tidigare namn, vilket städse gäller de naturaliserade ätterna. Andra åter, särskilt sådana av tyskt ursprung, tillade ett von framför tidigare namn. Helt undantagsvis förekommer också det under 1700-talet vanliga försvenskade prefixet af, nämligen hos adliga ätten af Ellerntorp (nr 705).

Ett egendomligt adligt namn fingo barnen till ärkebiskop Lenæus, nämligen Clo (nr 653), vari möjligen initialerna till Canuti Lenæus ingå. Bland övriga egenartade namn må nämnas, översten Koch, som kallade sig Koch von Crimstein (nr 712), därför att han utstått svår fångenskap hos turkarna på Krim, ävensom drottning Maria Eleonoras livmedikus Fuchs, som kallade sig Fuchs von Bühlstein (nr 972), enär han härstammade från orten Steinbühl i

Bayern. Enligt traditionen tillkom namnet Hägerflycht (nr 873) därigenom att den adlade »vid Böringe kloster i Skåne i konung Carl XI:s åsyn nedsköt med en lodbössan en högt upp i luften flygande häger», alltså med kula. — De grevliga och friherrliga ätternas namn förbättrades emellanåt genom tillägg av innehavda gods, exempelvis grevliga ätten Falkenberg af Sandemar (nr 38).

En intressant fråga är hur de nya adelsnamnen och vapnen egentligen tillkommo. Man får antaga att det i regel var den adlade själv, som föreslog namn och vapen, varefter förslagen granskades i det kungliga kansliet, där vapnet fick sin heraldiska utformning samt därefter underställdes konungens resp. regeringens godkännande. Någon särskild riksheraldiker synes ej ha förekommit under ifrågasvarande tidsperiod, varför det också stundom förekom stridigheter mellan olika ätter med likartade vapen om dessas rätta utseende. Ej heller iaktogs heraldikens lagar särskilt noga. Det är sålunda tveksamt ifall det ännu förekom någon heraldiskt avgörande myndighet nedanför konungen. Känt är emellertid att miniatyrmålaren Elias Brenner (sedermera adlad nr 1464) blev ritare hos antikvitetskollegium 1668 och fungerade som vapenmålare åt kungliga kansliet samt anses ha målat bortåt 500 vapen, troligen många av de i sköldebrevens förekommande ofta vackra och eleganta vapenmålningarna.

De under den senare Vasatiden förekommande *heraldiska formerna* ändrades föga under karolinska tiden. Vapensköldens vedertagna form med mindre variationer användes sålunda alltjämt. Undantagsvis förekommer oval sköld i början av 1680-talet. Ifråga om sköldens indelning är den

3. Ätten nr. G 41 Bonde af Björnö, grevlig 1695. För såsom grev vapen tre hjulmar. Förklaring finnes till vapenbildernas innebörd. Observera numererad rådsherretatt i åttonde fältet.

för adliga ätter från medeltiden odelade skölden fortfarande dominerande, men liksom under Vasatiden förekommer också delade, kluvna och styckade vapensköldar, ävensom undantagsvis spetsar och inböjda mantelsnitt. Ovanligt är också vapensköld med bård såsom hos adliga ätten Silfverskiöld (nr 1073), vilket anses beteckna särskild kunglig nåd. Den fyrdelade skölden är för adliga ätter alltjämt ganska sällsynt och har då i regel utländsk härkomst. Däremot dominerar den fyrdelade skölden med hjärtvapen hos grevliga och friherrliga ättevapen. Omkring hälften av de grevliga ätterna ha dock sexdelad sköld med hjärtvapen eller niodelad sköld inclusive hjärtvapen, varjämte grevliga ätten Bielke (nr 29) har femtondelad sköld inclusive hjärtvapen. Sistnämnda ättevapen har sitt särskilda intresse därigenom att flertalet vapenfält enligt kontinental sedvänja utgöres av hus-

4. Ätten nr. 902 Gyllenskepp, adlad 1676. Talande vapenbild och sjömilitära attribut. Hjälmprydnadens figur enligt sköldbrevet »en flaggeman».

truns och förfäders vapen. Mödernevapen och hustrus vapen förekomma för övrigt i flera andra grevliga och friherrliga vapen.

Under den karolinska tiden är det högst påfallande i vilken utsträckning de svenska färgerna guld och blått utnyttjas i heraldiken. De danska färgerna silver och rött förekomma däremot mycket sparsamt och antyda då ofta något samband med Danmark. Röda vapenfält äro överhuvudtaget relativt sällsynta och äro ofta av utländskt ursprung. Vapenfigurer i rött förekomma däremot ofta. De tysk-romerska kejsarnas färger guld och svart påträffas ej sällan i vapen av tyskt ursprung. När svart färg förekommer i svenska adelsvapen är det också anledning att misstänka påverkan från Tyskland. Gröna vapenfält äro mycket

sällsynta, ehuru grön färg givetvis förekommer i vapenfigurer föreställande träd, blad, markyta och liknande.

När det sedan gäller att förklara vapenbildernas symbolik och emblemantik saknas som bekant i regel varje upplysning i sköldbreven. Några ytterligt få undantag förekomma likväl. Sälunda för adliga ätten Hjärne (nr 1149) bl. a. två silverströmmar balkvis, vilka förklaras avse de »först uppfunna mineralvattnen här i riket». Hjälmprydnadens rosor syfta därjämte »på medicine och chymie studier». En ofta förekommande hjälmprydnad bestående av en uppsträckt beväpnad arm hållande ett draget svärd i handen föres av adliga ätten Cremer (nr 713), vilket förklaras vara »still märke och vittnesbörd af deras salige faders och deras tapperhet och manlige bedrifter». — Av största intresse är vidare de förklaringar till vapenbilderna, som givas i sköldbrevet för grevliga ätten von Ascheberg (nr 23). För grevliga ätten Bonde af Björnö (nr 41) finnes också dylika förklaringar. Dessa bägge källor giva en särdeles intressant inblick i 1600-talets allegoriska betraktelsesätt. Tyvärr skulle det föra för långt att här närmare redovisa dessa förklaringar. Emellertid må nämnas, att det Bondeska vapnet för första gången såsom vapenbild använder en rådsherrehatt som attribut för kungligt råd. Denna hatt är dessutom märkt XIX, vilket utmärker den nittonde rådsherren inom släkten Bonde.

Vapenbilderna, som här något närmare skola behandlas, förete en särdeles intressant och omväxlande flora. Någon*) har därom sagt, att »heraldiken bjuder på en fantasimättad formvärld och en färgsättning som kan

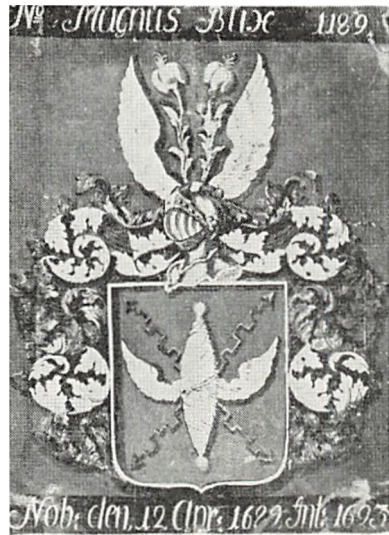
*) Citat från »Adelshovets heraldik» av Sigurd Wallin. Fataburen 1961.

kallas barnboksglad. Den har smak av exotisk saga. Den heraldiska världstanken att varje vapen skall vara olikt varje annat höjer detta teckenspråk till mondiala sfärer». Att försöka klassificera dessa vapenbilder i olika kategorier är förvisso vanskligt. Följande grupper må försöksvis användas.

- 1) Häroldsbilder
- 2) Talande vapenbilder i anslutning till namnet, en högst varierande grupp
- 3) Yrkesattribut, särskilt allmänt förekommande i krigares vapen
- 4) Bragdvapen, som illustrera viss händelse av bragdartad karaktär
- 5) Vapenbilder med geografisk anspelning
- 6) Vapenbilder med litterär eller vetenskaplig symbolik
- 7) Vapenbilder med religiös symbolik
- 8) Vapenbilder hämtade från andra vapen

Häroldsbilder äro under karolinska tiden sällsynta. Redan under medeltiden voro de flesta möjligheterna härvidlag utnyttjade. Det fåtal häroldsbilder, som förekomma under karolinska tiden synas också merendels kunna härledes från medeltiden eller 1500-talet.

Talande vapenbilder förekomma såsom tidigare nämnts i riklig omfattning, ehuru stundom endast ett vapenfält är talande. Såsom exempel på talande vapenbilder må anföras en tiger och två stjärnor för ätten Tigerstierna (nr 731), en balk, varpå tre svarta uterfötter för ätten Utterklo (nr 849), tre gyllene metkrokar för ätten Gyllenkrok (nr 862), ett fullriggat skepp för ätten Gyllenskepp (nr 902) och tre gyllene sjöstjärnor för ätten Siöstierna (nr 1303). Såsom talande vapenbilder må även nämnas tre fiskar ställda i triangel för ätten Grundel (nr 716)

5. Ätten nr. 1189 Blix, adlad 1689. Den egendomliga vapenbilden föreställer en blix och är sålunda talande.

syftande på ett fiskslag kallat grundel, en liten segelbåt för ätten Esping (nr 739) syftande på ett båtslag med detta namn samt en stegrande svart häst för ätten Rappe (nr 1284), vilket är tysk benämning för svart häst. En egenartad vapenbild är en strömkarl med fiskstjärt hållande ett ankare som föres av ätten Karlström (nr 857) från Karlstad, sålunda syftande på adelsnamnet i omkastad ordföljd. En underlig framställning av en blix föres dessutom som vapenbild av ätten Blix (nr 1189). Detta endast som ett axplock i den rika floran av talande vapenbilder.

Yrkesattribut såsom vapenbilder förekomma ganska rikligt under karolinska tiden. Framförallt är det krigarattribut såsom olika handvapen, kulor, beväpnade krigare och ryttare ävensom befästningar, vilket knappast här behöver närmare exemplifieras. Artilleriets ökade betydelse framgår

6. Ätten nr. F 77 Rehbinders, friherlig 1680. För såsom friherrevapen två hjälmar. De krönte treorna ursprungligen ormar. Observera de tio stjärnorna syftande på tio krigarsöner.

också av vapenbilder bestående av kanoner, granater, kulpyramider, stångkolor och slaglås (eldstål), det sistnämnda hos adliga ätten Gyllenståhl (nr 919). — Sjöofficerarna förde gärna seglande skepp såsom vapenbilder ex. vis ätterna Siöhielm (nr 656), Anckarhielm (nr 700) och Anckargrip (nr 947). Givetvis användes också ankare som vapenbild såsom hos ätterna Anckarstierna (nr 1142) och Stiernankar (nr 1323). Ett egendomligt yrkesattribut föres av den tappre sjöofficeren Kuylenstierna (nr 1304), vars vapen innehåller tre klubblikande föremål, i sköldbrevet kallade »musskuhlor». Detta har visat sig vara träklubbor, på holländska muskila, vilka torde använts att driva däcken med mossa. De grevliga och friherrliga vapenbildernas krigarattribut äro många och skiftande. Såsom särdeles egenartat må nämnas, att friherrliga ätten Rehbinders (nr 77) fick sitt hjärtvapen utökat med

tio gyllene stjärnor till minne av den förste friherrens tio söner, som alla låtit tappert bruka sig i rikets tjänst.

De civila ämbetsmännen ha i regel haft svårare att finna lämpliga yrkesattribut. Domare synas visserligen emellanåt ha använt rättvisans svärd, men i allmänhet blev det mera svårtydda symboler. Sålunda för medaljören Karlsten (nr 1236) i sitt vapen »trenne besantiner af gull», nämligen platta rundlar föreställande guldmynt s.k. byzantiner. Riksantikvarien Reenhielm (nr 893) och sekreteraren vid antikvitetskollegium Peringsköld (nr 1273) förde emellertid såsom vapenbilder den förre en runsten och den senare en drake omgiven av runslinga. Riddarhusfiskalen Ehrenfelt (nr 890) synes för sin vapenbild ha inspirerats av Minerva-bilden på Riddarhusets sigill! Brukspatroner och bergsmän ha för sin del haft lättare att finna yrkesattribut i form av bergsformationer, hammare, strömmar och järntecken, ex. vis ätten Reenstierna (nr 818). Slutligen må nämnas att en jägmästare, adlad de la Grange (nr 1273), såsom vapenbilder antog två jaktbössor och en jakthytta.

Hos grevliga och friherrliga vapen förekomma givetvis också yrkesattribut, särskilt militära av olika slag. Bland civila ämbetsmäns vapen återfinnes den förut omtalade rådshatten i grevliga ätten Gyllenborgs (nr 42) vapen.

Bragdvapen avse här vapenbilder, som illustrera någon vapenbragd eller liknande händelse. Mycket drastiska sådana vapenbilder förekommo under den senare Vasatiden. Under här ifrågavarande period bildades flera vapen, som troligen kunna hänföras till denna kategori, ehuru säkra belägg härför saknas. Man har dock skäl antaga att det vapen, som föres av adliga

ätten Granatenburg (nr 761), är ett bragdvapen, det uppvisar nämligen ett rött krenelerat torn med två skjutande kanoner och krönt av sex fanor samt däröver en brinnande granat, troligen syftande på kommandantens tappra försvar av Kexholms fästning 1656. Följande två sjöofficersvapen äro däremot med säkerhet kända såsom bragdvapen. Schoutbynachten Lauw (nr 957) erhöill som vapenbild ett fullriggat skepp i brand på vågigt vatten, vilket avser skeppet Nyckeln, som i strid mot danskar i Kalmarsund 1677 efter grundstötning och tappert försvar råkade i brand. Kommendören Bogeman (nr 1038) för likaledes i vapnet ett brinnande skepp, vilket syftar på skeppet Kalmar, som i slaget vid Kjöge bukt 1677 sköts redlöst, men infördes till Malmö, där besättningen räddades i land, varefter skeppet brändes för att ej falla i fiendehand. — En vapenbild av bragdkaraktär, ehuru av äldre ursprung, föres därjämte av grevliga och friherrliga ätterna Wrede (nr 27 och nr 44), nämligen en krönt och stegrande sadlad röd häst, vilken erinrar om slaget vid Kirkholm 1605, då Henrik Wrede överlämnade sin häst till den sårade och av fienden omringade konung Carl IX på vilken han undkom medan Wrede blev nedhuggen.

Vapenbilder med geografisk anknytning äro icke särskilt talrika. Namnbildningar med sådan anknytning äro i varje fall flera. Ett påtagligt geografiskt motiv återfinnes hos adliga ätten Gyllenstorm (nr 981), vars kommandant erhöill en avbildning av Bohus fästning som vapenbild. Motsvarande förekommer hos grevliga ätten Fleming (nr 26), där på ett vapenfält Stockholms slott avbildas syftande på en ättefader som var överståthållare. — Kontakter med främmande länder

7. Ätten nr. 761 Granatenburg, adlad 1662. Talande vapenbild, troligen syftande på bragderikt försvar av Kexholms fästning 1656.

registreras ej sällan i form av vapenbilder. Franska liljor antyda ofta härkomst från eller tjänstgöring i Frankrike. Vapenbilder med tulpaner kunna innebära härkomst från Holland. Månskärör, kroksablar och turkhuvuden i vapnet innebära emellanåt att den adlade deltagit i krig mot turkarna. Men månskärö kan också utgöra ett bitecken. Friherrliga ätten Rålamb (nr 59) har ett vapenfält med röd stenport och svart dörr belagd med en månskärö i silver varjämte vapenskölden krönes av en turban, allt syftande på en beskickning till »Höga porten» i Turkiet. Den svenske envoyén till Persiens hov Fabritius (nr 1120) har också liknande symbolik.

Vapenbilder med litterär eller vetenskaplig symbolik förekomma i begränsad omfattning. En pegas som symbol för litterär verksamhet är ju välkänd och ganska vanlig, likaså la-

8. Ätten nr. 1120 Fabritius, adlad 1687. Var svenskt sändebud i Persien, vars vapen utgöres av lejon med uppgående sol. Observera hjälmprydnadens turban med fjädrar.

gerkransen som lärdomssymbol, men även som ärorikt segertecken ex.vis adliga ätten Ehrenskiöld (nr 783). Tranan som symbol för vaksamhet förekommer därjämte i flera vapenbilder. Den lärde professorn Nordenhielm (nr 1110) erhöill i sitt vapen en anspelning på namnet med en stjärna, troligen nord- eller polstjärnan, över en björn belagd med sju stjärnor bildande stjärnbilden Karlavagnen. Ganska löjeväckande är traditionen om det vapen, som föres av adliga ätten von der Wetering (nr 950). Det innehåller tre röda rosor på gröna stänglar samt däröver på vardera sidan sex vattendroppar. Dessa säges ha tillkommit av den anledningen, att vid besök hos kyrkoherden i Ljungby »en kavaljer under lek i konung Carl XI:s närvaro nedsatte en

av prästdöttrarna baklänges bar i en vattenså». Kyrkoherdens son och tre döttrar – de tre rosorna – blevo sedan adlade. Ytterligare några originella vapenbilder kunna vara skäl att omnämna. Friherrliga ätten Leionberg (nr 89) har bl. a. ett blått vapenfält, varpå en gyllene byst av krönt mansperson. Detta torde sammanhänga med att Leionberg av konung Carl II i Storbritannien såsom svensk resident blev upphöjd till engelsk baronet. Friherrliga ätten Palbitzki (nr 67) har ett vapenfält i silver, varpå en Cestiuspyramid. Förklaringen härtill torde vara att Palbitzki var en lärd man studerad i antiken, vilken av drottning Christina såsom kunskapare utsändes på resa till flertalet europeiska länder.

Vapenbilder med religiös symbolik förekomma företrädesvis hos adlade biskopsbarn. Det blev nämligen så småningom regel att biskopar icke adlades, de hade ju säte och stämma i prästeståndet, men väl deras barn för faderns förtjänster. Ärkebiskop Stigzelius' barn adlades sålunda Lilliemarck (nr 886) och erhöillo därvid ett vapenfält med två liljor, troligen syftande på bibelspråket »Skåden liljorna på marken, hur de växa» o.s.v. (Matt VI: 28) ävensom på namnet. Biskopsbarnen Lithman (nr 1015) fingo ett vapenfält med tre biskopsmitror i guld, deras fader, morfader och mormors far voro nämligen biskopar. En egenartad vapenbild föres av adliga ätten Wernle (nr 874), nämligen ett grytliknande fat, varur uppstiger en man med händer knäppta till bön och band om pannan. Detta torde syfta på aposteln Johannes, som enligt traditionen på kejsar Domitianus' befallning sänktes i ett fat med sjudande olja utan att dock skadas. Tilläggas bör att den adlades förnamn var Johan!

Vapenbilder hämtade från andra

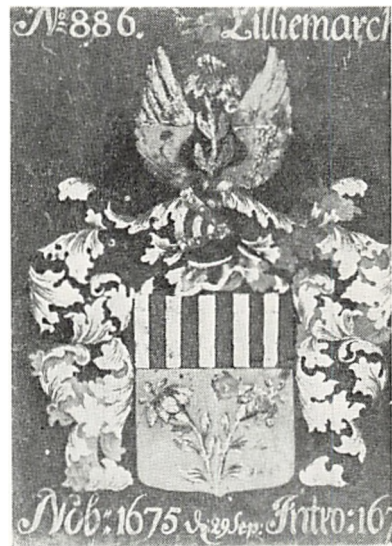

vapen förekomma såsom tidigare nämnts företrädesvis hos grevliga och friherrliga vapen med deras i flera fält indelade vapensköldar. Landskapsvapen eller delar därav pryda sålunda ett och annat vapenfält hos landshövdingar i resp. landskap. Friherrliga ätten Mörner af Morlanda (nr 62) för emellertid av annan anledning Smålands vapen och friherrliga ätten Fägerskiöld (nr 97) ett riksäpple; den förre såsom överste för Smålands kavalleriregemente och den senare såsom överste för livregementet till häst. Ett egendomligt fall är adliga ätten Rutencrantz (nr 805), som i vapnet för en s.k. rutenkrans med tre röda hjärtan såväl över som under densamma. Den adlade var oäkta son till en hertig av Sachsen och sonsons son till prinsessan Sofia, konung Gustaf Wasas dotter. Rutenkransen tillhör Sachsens vapen och de röda hjärtana symbolisera troligen föräldrarnas kärleksförhållande.

De naturaliserade adliga ätternas vapenbilder innehålla säkerligen också mycket av intresse, men några källor härvidlag ha icke stått till förfogande.

När man så kommer till hjälmar, hjälmprydnader, hjälmtäcken och liknande under den karolinska tiden finnes mycket att studera och notera.

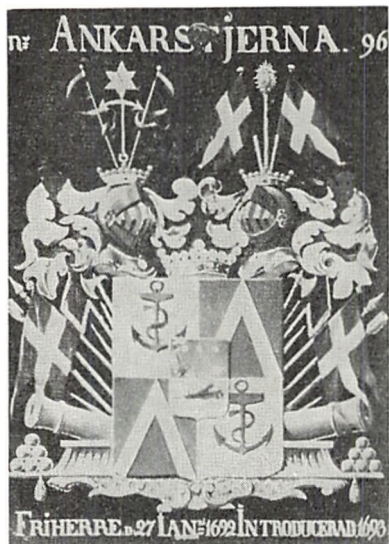
Vad beträffar *hjälm*en, så är det som bekant vedertaget inom svensk adlig heraldik att grevar föra tre, friherrar två och adliga ätter en hjälm, hvilket skall vara en öppen tornerhjälm. Några undantag från denna regel förekomma likväl särskilt bland ätter av baltiskt ursprung. Grevliga och friherrliga ätters hjälmar skola vidare vara krönta. Under här ifrågasvarande period voro de grevliga vapens hjälmkronor den nuvarande adliga kronan, som då användes som

9. Ätten nr. 886 Lilliemarck, adlad 1675. Ärkebiskopsbarn adlade för faderns förtjänster. Liljorna torde syfta på bibelspråk.

grevekrona. På riddarhussalens vapensköldar förekomma dock vissa övergångsformer, nämligen hos grevliga ätterna Lindschöld (nr 32) och Gyllenstierna af Steninge (nr 34). Någon verklig grevekrona kom likväl icke till användning under denna period.

Enligt vedertaget bruk skulle adliga ätter på hjälmen föra krans eller vulst, men ej krona. Krönt hjälm var emellertid i första hand förbehållen riddarklassens ätter. Till denna uppflyttades under Carl XI:s regering ett fåtal ätter såsom kungl. rådet Ehrensteen (nr 33) ävensom de förut omtalade danska riksrådsättarna. Naturaliserade utländska adelsmän erhöles också ofta krönt hjälm, men flera synas ha föredragit att behålla sitt gamla vapen oförändrat. Formerna härvidlag synas i själva verket ha varit ganska vacklande. Sålunda erhöles den

10. Ätten nr. 96 Ankarstjerna, adlad 1678, friherre 1692. Hjärtvapnets sjunkande skepp är ett bragdvapen. Andra och tredje fältets sparre är hustruns vapen. Den ena hjälmprydnaden med kommandörs befälstecken från adelsvapnet, den andras amiralsflaggor tillkom med friherrevärdigheten. Observera dekorativa sjömilitära attribut i stället för sköldhållare.

gamla tyska borgerliga patriciersläkten Cock (nr 903) vid adlandet i Sverige krönt hjälm. Sådan erhöles också flera rent svenska adelsätter utan att tillhöra riddarklassen, åtminstone i ett fall uttryckligen enligt särskilt kungligt tillstånd, nämligen adliga ätten Hoghusen (nr 704). Anmärkningsvärt är vidare att adliga ätten Mel (nr 682) fick föra en medeltida stickhjälm och att ätten Leuhusen (nr 898) på riddarhussalens vapensköld för en murkrona.

Hjälmprydnaden uppvisar också under den karolinska tiden en del av intresse att notera. Det medeltida bruket att vapenbilden upprepas i hjälmprydnaden blir icke längre lika vanligt som tidigare. Vesselhornen bli

alltmer sällsynta och utvisa, när de förekomma, oftast härkomst från medeltiden eller 1500-talet. Däremot äro örvingar ymnigt förekommande. Påfågelsjädrar äro i allmänhet ett tecken på åldrig härstamning. Strutsfjädrar eller plymer användas i regel endast av civila ämbetsmän. Vad beträffar militärer förekomma i stor utsträckning yrkesattribut såsom hjälmprydnader ex.vis krigarfigurer, ryttare till häst, uppsträckta beväpnade armar oftast med svärd i handen, olika handvapen o.s.v. Typiska hjälmprydnader för krigare äro likaså fanor av olika slag. Därvid ersättas mer och mer de tvätungade dragonfanorna — troligen ett arv från riddartidens lansfanor — av ryttarstandar med frans och tofsar för kavallerister och rektangulära infanterifanor för infanterister. Mot slutet av perioden börjar man emellanåt använda fanor i eget regementes färger. Det förekommer också att fanorna avse troféer, vilket sannolikt är fallt ifråga om hjälmprydnaden för majoren Falkensfelt (nr 1180), vilken vid ett tillfälle personligen erövrade tre fanor. Fanorna kunna även syfta på krigstjänst i främmande länder, vilket troligen gäller ifråga om adliga ätten Lilliesvärd (nr 1153). På sjöofficerares vapen föras nästan alltid svenska örlogsflaggor i hjälmprydnaden.

Beträffande de grevliga och friherrliga ätternas hjälmprydnader, så stannar i regel den dextra hjälmprydnaden från den tidigare adliga ättens vapen, varjämte hos dessa ätter vapenbilder ofta upprepas bland hjälmprydnaderna. En egenartad hjälmprydnad föres av friherrliga ätten Gyllenpistol (nr 101), nämligen ett blått morianhuvud med vit turban. Efter som släkten Gyllenpistol bodde i Södermanland, där den medeltida ätten Blåpanna haft gårdar, kan det tänkas

att något samband därvidlag föreligger.

Hjälmtäcket och därmed sammanhängande förhållanden skall slutligen ägnas några ord. Trots den standardisering som kännetecknar de svenska adelsvapnen från den karolinska tiden äro nämligen variationerna ifråga om hjälmtäcken, vapenmantlar och sköldhållare ganska betydande. Hjälmtäcken i vapensköldens färger äro emellertid regel. Grevliga ätten Gyllenstierna av Ericberg (nr 24) har emellertid utbytt hjälmtäcket mot ett elegant lövverk av palmkvistar m. m. Friherrliga ätten Anckarstierna (nr 96) har i stället ett postament, varpå finnes kanoner, hillebarder, flaggor m. m. Förutom begränsat hjälmtäcke ha några grevliga ätter sköldhållare på vardera sidan skölden. Grevliga ätterna Bielke (nr 29) och Mellin (nr 43) ha sålunda två svarta örnar på postament såsom sköldhållare, vilket utmärka dem såsom romerska riksgrevar. Andra sköldhållare föras av

grevliga ätterna Wachtmeister af Johannishus (nr 25), nämligen sjöjungfrur, Wachtmeister af Mälsåker (nr 39), tranor, Bonde af Björnö (nr 41), lodjur och leopard och Gyllenstierna af Björksund och Helgö (nr 45), vildmän, ävensom friherrliga ätten de Mortaigne (nr 65), halva vildmän. Vidare har adliga ätten King (nr 810) från Skottland två vita kameler som sköldhållare.

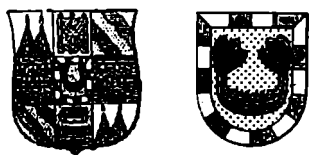
Vapenmantel brukar ju i regel anses vara förbehållen kungliga och furstliga familjevapen. Likväl förekommer vapenmantel i flera fall under här ifrågavarande period. Några friherrliga ätter av baltiskt eller tyskt ursprung (Sachsen) föra sålunda vapenmantel. Det tiotal adliga ätter, vars vapen omgivas av vapenmantel, härstamma också nästan samtliga från Balticum eller Tyskland. Huruvida dessa mantlar ursprungligen äro borgmästares och rådmäns ämbetskappor framgår dock icke med någon säkerhet.

Heraldisk litteratur siden sidst

Ny oplaga av adelskalendern

Sveriges Ridderskap och Adels Kalender 1971. Albert Bonniers förlag, Stockholm 1971, inbunden cirkapris 172 Skr. inkl. moms.

1971 års upplaga av Sveriges ridderskap och adels kalender utkom i julas. Den innehåller en nyhet av heraldiskt intresse. Den har nämligen till skillnad från de båda föregående upplagorna, 1967 och 1969 års, försetts med bilder av ätternas vapen. I det nya ligger också att bilderna inte längre — som fallet var tidigare, i äldre kalendrar — utgöres av förminskningar av de på 1880-talet tecknade sköldarna i C. A. Klingspors Sveriges Ridderskaps och Adels Vapenbok (Stockholm 1890) utan nu utgöres av reviderade versioner av motsvarande vapen i Karl Carlsson Leijonhufvuds Svensk Adelskalender för år 1899. Därigenom har av de vapen, som innehåller en hjärt-sköld utgörande stamvapnet, endast detta medtagits, vilket gjort det hela äskädligare och instruktivare. Trots den ganska ringa skillnaden i ålder mellan Klingspors och Leijonhufvuds material har Leijonhufvuds också en väsentligt modernare hållning.

För jämförelse återges här de gamla kalendrarnas bild av grevliga ätten Bonde af Björnös sköld och motsvarande illustration i den nya kalendern.

Att man nu har återgått till principen att visa ättevapnen i adelskalendrarna har sin upprinnelse i en motion av Gunnar Scheffer vid 1968 års adelsmöte.

Scheffer har granskat materialet i Leijonhufvuds kalender och lett arbetet med dess revidering. Arbetet har ombesörjts av amanuens Jacques de Wærn.

H. Sr

Östrigske heraldikere

Österreichischer Wappenalmanach 1971: Wappen hervorragender Heraldiker im Vorstand der Gesellschaft Adler, 32 sider med 12 våbentegetninger, 1970; *Heraldisch-Genalogische Gesellschaft Adler*, Haarhof 4a, A-1010 Wien; pris 30 sch.

Det østrigske heraldiske selskab Adler har markeret sit 100 års jubilæum bl.a. ved at udsende et hæfte med våbenerne for tolv udvalgte styrelsesmedlemmer mellem 1870 og 1970, der tillige har udmærket sig som heraldiske publicister. Målt efter kvaliteten falder indholdet i to grupper. En indledning om »Wappenkunst in der Gegenwart« er banal eller våset; blasoneringerne er sjuskede og fyldt med fejl; og våbentegetningerne er heller ikke noget at skryde af. Alt dette er udarbejdet af *Helmut Gasteiner-Feuerstein*.

Helt anderledes står det til med den lille publikations biografiske og bibliografiske oplysninger, skrevet af *Hanns Jäger-Sunstenau*. De er vel formulerede, personlige og fængslende. Et eksempel, fra teksten til *Heinrich Kadich, Edler von Pferd*, der var medlem af Adlers styrelse 1885—90:

»Før den såkaldte tekniske tidsalder begyndte at gøre sig gældende på alle områder var kavalleriregimenterne armeens ædlest og slagkraftigste våbenart. Til regelmæssig komplettering af den enorme hestebestand fandtes et særligt departement, med en general som chef. Det blev i en periode ledet af Heinrich Kadichs fader, og da han på grund af

sine fortjenester på denne post blev adlet, valgte han som våbenmærke et hestehoved og to -hove og dertil den særprægede adelstitel *Edler von Pferd*. Det forbløffende er, at adelspatentet faktisk re-spekterede dette ønske...

S.T.A.

Ikonografi

Den iconographiske Post, redigeret af Mogens Thøgersen og Louise Lillie; udgivet af Kalkmaleriregistranten, Købmagergade 44-46, 1150 København K; 4-5 numre om året, à 24 sider, format: ca. 15 × 21 cm, tryk: maskinskrevet offset, mange billeder; pris Dkr. 18 årligt (giro 17 91 28).

Ikonografi er studiet af billeder ud fra interesse for *emnet* eller *motivet* (til forskel fra det rent kunstneriske eller æstetiske). Ikonografien og heraldikken griber ind i hinanden; hvis man interesserer sig for det ene, vil man ofte have udbytte af at kende noget til det andet. Det gælder især den del af ikonografien som studerer den ældre, kristelige kunst, og det er netop tilfældet med det lille, nystartede tidsskrift der omtales her. Det udgives af Kalkmaleriregistranten, dvs. det komplette register over bevarede kalkmalerier i Danmark (inkl. Sydslesvig, Skåne m.m.) – ordnet både topografisk og efter motiver – som er opbygget af Institutet for Dansk Kirkehistorie under Københavns Universitet.

Tidsskriftets artikler har foreløbigt mest handlet om kalkmaleri-billeder, men just her er der ofte motiver af interesse for heraldikeren, såsom fabeldyr, helgenattributter og andre symbolske figurer. I de 5-6 numre som hidtil er udkommet kan nævnes en artikel om »Det bevingede kors« i Skånes kirker; en diskussion om hvorvidt et billede i Skivholme Kirke ved Århus forestiller Knud Lavard; og en efterlysning af motivet: personer med bind for øjnene – sådan som man fx kender det fra fremstillinger af Retfærdighedens gudinde – men i dette tilfælde skulle det være de to røvere der blev korsfæstet sammen med Jesus.

Direkte og uden omveje af heraldisk interesse er en artikel i nr. 3, 1971, om en større kalkmaleriudsmykning i Västra Sallerup kirke nord for Lund. Heri indgår en række våbenskjolde for lokale adelsfamilier og tillige et firdelt unionskongevåben. Udsmykningen er udført engang mellem slutningen af 1300-tallet og midten af 1400-tallet, men for at forstå hvad den egentlig forestiller, er det afgørende at vide, om den er udført under dronning Margrethe eller Erik af Pommern eller måske senere. Og netop dette vigtige problem, dateringen, kan våbenerne i dette tilfælde, ligesom i så mange andre, bidrage til at løse.

S.T.A.

Krigsfolk

Krigsfolk gennem tiderne, af Niels M. Saxtorph med tegninger af Stig Bramsen, redaktør: Jørgen Lundø; 244 sider, hvoraf 128 i farver; Politikens Forlag 1971; pris: indb. Dkr. 29.75.

Bogen illustrerer og kommenterer militær påklædning, bevæbning og anden udrustning, og delvis også militær organisation, fra civilisationens ældste tider til slutningen af 1600-tallet (hvorfra emnet føres videre af »Alverdens uniformer i farver«, se HT nr. 17, side 322, 1968). Det er 4-5000 års tropperøvy: ægyptere, sumerere, sortskæggede assyrere, persere og grækere, Alexander den Stores makedonere, de romerske legionærer (i et fodslag som giver genlyd den dag i dag) og de gallere og germanere som de omsider skulle bukke under for, og videre gennem folkevandringstid, vikingetid, normannertid, riddertid, det første artilleri, landsknægte, musketerer... Og det er ikke kun i Europa det foregår. I paraden deltager skytere, kinesere, arabere, mongoler og kosakker, osmannere og tyrkere, ja inkaer, azteker og japanere.

Inden for bogens begrænsning (format, omfang, pris) er alt dette vældig godt præsenteret. Billederne er vel ikke alle lige inspireret udført – og det ville måske også være for meget forlangt; der er opimod 500 af dem, hvoraf o. 430 er

menneskefigurer i farver – men de er alle kopieret efter autentiske forlæg og de bedste af dem er ypperlige. Teksten er klar og mættet med oplysning. Her er masser af viden at hente. Et enkelt eksempel:

Stigbøjlen er for vore begreber en ganske selvfølgelig, men ret uinteressant del af en rytters udrustning. Sådant har det ikke altid været. Antikken kendte ikke stigbøjlen, og fx for romerne var kavalieriet aldrig mere end opklarere, spejdere, måske forfølgere, hjælpetropper som man ikke byggede på og som aldrig havde nogen afgørende betydning i militære operationer. Engang i 700-tallet nåede den nye opfindelse imidlertid Europa, østfra, og den ændrede totalt krigsførelsen og hele samfundet. Hvis en rytter uden stigbøjler hugger efter en fjende og ikke rammer, falder han af hesten. Og også selv om han rammer, fx med en lanse, er der stor sandsynlighed for, at han ved sammenstødet mister balancen og falder af, bagud eller til en af siderne. En rytter med stigbøjler derimod kan hugge eller stikke eller støde, og hvad enten han rammer eller ej, bliver han på hesten, fordi han står i bøjlerne. Med stigbøjleens indførelse ændrede rytterhæren fuldstændig karakter. Den blev et uimodståeligt våben. Rytteren (eller ridderen, det er samme ord) blev samfundets herre. Hele riddervæsenet, hele den feudale samfundsordning hviler på stigbøjlen.

Faktisk kunne den nye rytters kraft blive så stor, at det var upraktisk. Med

hele sin egen og hestens vægt bag et stød var der risiko for, at fx en lanse kunne trænge så langt ind, at den ikke kunne vrides løs igen i en fart. »Derfor anbragte man en tværhage lige neden for bladet. Den lansedug, som senere blev så almindelig, tjente samme formål«.

Hvorvidt denne forklaring på lansedugens oprindelse er rigtig, tør jeg ikke sige. Men den er interessant, og hogen indeholder i det hele taget mange oplysninger og mange illustrationer af interesse specielt for heraldikeren. Det gælder heraldik i snæver forstand: skjoldemærker, hjelme og hjelmtegn, udsmykning af hestens skaberak, våbenmærker på dragter, faner og andet militært tilbehør fra 1100-tallet til 1600-tallet. Og det gælder ikke mindre heraldik i videre forstand og måske især »før-heraldik«, den egentlige heraldiks forløbere eller rødder i årtusindet tilbage til Kristi fødsel eller endnu længere: plastiske eller flade felttegn, standarder, skjoldforsiringer, hjelmfigurer og anden lignende praktisk eller symbolsk udsmykning hos karolingere, germanere og gallere, romere og vore egne forfædre i jern- og bronzetider.

Inden for det rent heraldiske er forfatterens ordvalg måske lidt løst, men det kan man næppe bebrejde ham. Vore egne eksperter er ikke meget bedre. Vi heraldikere lægger i reglen uhyre vægt på *blasoneringen*, men er tit inkonsekvente og uigennemtænkte hvad angår heraldikkens øvrige terminologi. Det burde vi gøre noget ved.

S.T.A.

HERALDISK TIDSSKRIFT

udgives af *Societas Heraldica Scandinavica*, hvis medlemmer modtager det gratis. Der udkommer to numre årligt, i marts og oktober. Medlemskab koster pr. år (fra 1. april 1971): Dkr. 50 eller hvad der svarer hertil. Subskription uden medlemskab koster det samme. Medlemskab én gang for alle (kun for personer): det 20-dobbelte.

Indbetaling sker bekvemst gennem *dansk postgiro 11 23 74*, Societas Heraldica Scandinavica, c/o Typograf St. U. Zaugenberg, Grantofteparken 108, 2750 Ballerup, Danmark. Ved indbetaling på postkontor bør også i Sverige, Norge og Finland anvendes de danske girokort, som selskabet sender til medlemmerne. Girokortene lyder på Dkr. og gælder for Dkr., men indbetaling sker naturligvis i det pågældende lands egen mønt.

Ældre numre af tidsskriftet

Alle tidligere numre af Heraldisk Tidsskrift kan fås. Priserne er som følger (portofrit): Nr. 1–10, pr. stk. Dkr. 12; alle 10 numre, med samlet register, Dkr. 80. Nr. 11–20, pr. stk. Dkr. 14; alle 10 numre, med samlet register, Dkr. 100. Nr. 1–20 samlet: Dkr. 125, — Nr. 21–23, pr. stk.: Dkr. 20. Fra nr. 24, pr. stk.: Dkr. 25.

Redaktør:

Major O. H. M. baron Haxthausen, Snesere, 4733 Tappernøje, Danmark

Redaktionsudvalg:

Redaktør Sven Tito Achen, Kong Georgsvej 52, 5. sal, 2000 København F
Kgl. ordenshistoriograf, dr. phil. Albert Fabritius, Lindevej 8, 1877 København V
Forfatteren Hans Krag, Lastad, Søgne, Norge
Kontorschef Gustaf von Numers, Topeliusgatan 9 A 2, 00250 Helsingfors 25, Finland
Stadsarkitekt Hans Schlyter, Norrlidsgatan 13, 852 50 Sundsvall, Sverige
Amtsdirektør, cand. jur. Ernst Verwohlt, Strandengen 4, 4000 Roskilde, Danmark

Skrivende medarbejdere i dette nummer:

Kommendör R. Croneborg, Thulehem 54, 223 67 Lund, Sverige
Statsheraldikern, kammarherre C. G. U. Scheffer, Riksarkivet, Heraldiska sektionen,
Munkbron 11, 11 128 Stockholm
Hovrättsrådet greve Erik Spens, Bergudsvägen 5, 182 33 Danderyd, Sverige
Amtsdirektør, cand. jur. Ernst Verwohlt, Strandengen 4, 4000 Roskilde, Danmark

Heraldisk Selskabs styrelse:

Redaktør S. T. Achen, Kong Georgsvej 52 5. sal, 2000 København F (formand)
Arkivar, cand. phil. Nils G. Bartholdy, Rigsarkivet, Rigsdagsgården 9, 1218 Kbh. K
Major O. H. M. baron Haxthausen, Snesere, 4733 Tappernøje, Danmark
Dr. phil. Hennan L. Løvenskiold, Riksarkivet, Bankplassen, Oslo
Reklamchef Jan Rancke, Vallgatan 3, 234 00 Lomma, Sverige
Dr. h. c. Ole Rostock, Sigmundsvej 8, 2880 Bagsværd, Danmark (sekretær)
Häradshövding Bo Tennberg, Loveret 1, Jakobstad, Finland
Amtsdirektør, cand. jur. Ernst Verwohlt, Strandengen 4, 4000 Roskilde, Danmark
Typograf St. U. Zaugenberg, Grantofteparken 108, 2750 Ballerup, Danmark (kasserer)

Selskabets arkiv beror hos:

Universitetslektor, cand. mag. Jørgen Tvevad, Københavns Universitets historiske institut, Bispetorvet 3, 1167 København K